

TARTU ÜLIKOOL

Sotsiaalteaduste valdkond

Ühiskonnateaduste instituut

Ajakirjanduse ja kommunikatsiooni õppekava

Karita Jaroševitš

Ukraina sõjapõgenike representatsioon Postimehes 2022. aastal

Bakalaureusetöö

Juhendaja: Külliki Seppel, MA

Tartu 2023

SISUKORD

SISSEJUHATUS	4
1. TEOREETILISED JA EMPIIRILISED LÄHTEKOHAD	6
1.1 Põgenike konstrueerimine meedias	6
1.1.1 Massimeedia mõju avaliku arvamuse ja kõneaine kujunemisele	6
1.1.2 Põgenike ja immigratsiooni konstrueerimine meedias	7
1.1.3 Rahvuse, rassi, religiooni ja soo mõju põgenike representeerimisele	9
1.1.4 Ukraina sõja eelne immigratsiooni kujutamine Eesti meedias	10
1.2 Ukraina põgenikud Eestis	12
1.2.1 Tähtsamad mõisted	12
1.2.2 Põgenike sisseränne Eestisse 2022. aasta Ukraina sõja järel	13
2. UURIMISKÜSIMUSED	15
3. MEETOD JA VALIM	16
3.1 Meetod	16
3.1.1 Kvantitatiivne sisuanalüüs	16
3.1.2 Kvalitatiivne sisuanalüüs	17
3.2 Valim	17
3.3 Analüüsi käik	18
4. TULEMUSED	22
4.1 Põgenikke puudutavate artiklite üldiseloostus	22
4.1.1 Kõneisikud	22
4.1.2 Põgenike nimetamine artiklites	24
4.1.3 Põgenikele sõna andmine ja kõneisikute hoiakud	25
4.1.4 Põgenikele antud rollid	26
4.2 Teemad põgenikke puudutavates artiklites	29
4.2.1 Põgenike võimalused ja takistused ühiskonnas hakkamasaamiseks	30

4.2.2 Põgenike läbielamised ja konflikti taust	33
4.2.3 Riigi ja põgenike vahelised suhted	35
4.3 Põgenikke kirjeldav keelekasutus	38
4.3.1 Põgenike kohta kasutatud nimetused	38
4.3.2 Põgenike kohta kasutatud omadussõnad	41
4.3.3 Põgenikke kirjeldavad kujundlikud väljendid	43
5. JÄRELDUSED JA DISKUSSIOON	47
5.1 Järeldused	47
5.2 Diskussioon	51
5.3 Meetodi kriitika	52
KOKKUVÕTE	53
SUMMARY	55
KASUTATUD KIRJANDUS	57
Lisad	61
Lisa 1. Analüüsitud artiklid	61
Lisa 2. Kodeerimisjuhend	64

SISSEJUHATUS

Ränne on tänapäeva maailmas igapäevane nähtus. Euroopa kontekstis algas viimati põgenike massiline liikumine 24. veebruaril 2022. aastal, mil Venemaa alustas Ukrainas suuremahulist sõda. Turvalise elukoha otsingul oli juba sõja esimese kuu jooksul oma kodudest lahkunud ligi veerand Ukraina kodanikest (Ramsay, 2022). Kui varasemalt on teiste Euroopa riikidega võrreldes Eestisse saabunud suhteliselt vähe põgenikke (Eesti Pagulasabi, i.a. b), siis 2022. aasta lõpuks oli Eesti piiri ületanud kokku üle 120 400 Ukraina põgeniku (Sotsiaalkindlustusameti kodulehekülj, 2023), kes olid kõneaineks ka meedias. Niimoodi on 2022. aasta Eesti massimeedias möödunud igapäevaste uudistega Ukrainast, ukrainlastest ja sõjaga kaasnevast rändest. Põgenike aktuaalsusest Eesti meedias 2022. aastal tulenes ka minu uurimuse teema ning väärtus – selle tulemused annavad aimu, millisena kujutatakse Postimehe publitsistlikes artiklites Ukraina põgenikke ning võimaldavad võrdluses varasemate uurimustega näha, kuivõrd suhtutakse eri päritolu põgenikesse erinevalt.

Avalik pagulasdiskursus Ida-Euroopa riikides nagu Poolas, Tšehhis ja Baltikumis on enne 2022. aasta sündmusi sisaldanud põgenike vastu eelarvamusi ja kriitikat – seda ka Euroopa Liidu “liigse emotsionaalsuse” vastu, kuid samas Lääne-Euroopa riikide nagu Saksamaa, Itaalia ja Portugali ajalehed on eelmistega võrreldes avaldanud märksa rohkem põgenikke positiivselt kajastavaid lugusid (EJO, 2015). Enamik neist põgenikest on siiani olnud pärit Aafrikast ja Lähis-Idast ning paljud neist on pidanud kuni poolteist aastat kinnipidamiskeskustes veetma (Global Detention Project, 2022). Euroopa ja Eesti massimeedias on samuti varasemalt täheldatud skeptilist ja konservatiivset vaadet migrantidele ja põgenikele, tuues välja nendega kaasnevaid probleeme (EJO, 2015; Kuslap, 2016: 76; Reilly ja Flynn: 2022: 1; Trebbe ja Schönhagen 2011: 424). Samas on meediateoreetikud juba ammu rääkinud massimeedia võimust ja vastutusest avaliku arvamuse, identiteedi ja maailmapildi kujundamise juures (McQuail, 2003: 58).

Lähenedamine 2022. aasta Ukraina sõjale on olnud varasemast teistsugune – Ukraina läänepoolsed naaberriigid, lisaks ka Baltikum, on olnud silmapaistvalt toetavad ning valmistunud vastu võtma põgenikke ja neile toitu, vett ja riideid jagama (Global Detention Project, 2022: 1); Euroopa Liit võttis vastu otsuse, mille kohaselt Ukrainlastele pakutakse soovi

korral ajutist kaitset ja aastane pikendusvõimalusega elamisluba (Politsei- ja Piirivalveamet, i.a. a).

Niisiis on märgata, et Ukraina põgenikke koheldakse teistest erinevalt ning neile ollakse ka varem skeptilises Eestis tunduvalt vastuvõtlikumad. Oma roll võib olla ka sellel, et väga suur osa põgenikest on naised, lapsed ja eakad ning nende suure hulga tõttu puutuvad paljud nendega ka isiklikult kokku. Minu bakalaureusetöö eesmärk oli keskenduda Ukraina põgenike mediarepresentatsioonile Eestis, analüüsida peamisi teemasid ja nende käsitlust ning lisaks kõrvutada selle analüüsimise tulemusi varasema mediakäsitlusega põgenikest ja immigrantidest Eestis, et saada teada, kuidas Eesti massimeedias põgenikke representeeritakse.

Analüüsitavaks materjaliks võtsin Eestisse tulnud Ukraina põgenikke puudutavad publitsistlikud artiklid ajalehe Postimees veebist vahemikus 24. veebruar 2022 kuni 31. detsember 2022. Postimees ja publitsistlikud artiklid osutusid valituks, kuna see on üks Eesti loetumaid ja tuntumaid väljaandeid ning lisaks on sellel kalduvus konservatiivsuse poole. Niiviisi sain paremini uurida mitmekülgsemaid seisukohti põgenike osas ning mul oli võimalik võrrelda oma uurimuse tulemusi ka varasemate põgeniketeemaliste uurimuste tulemustega.

Minu bakalaureusetöö koosneb viiest põhilisest peatükist. Esimeses peatükis annan ülevaate töö teoreetilistest ja empiirilistest lähtekohtadest. Sinna alla liigituvad mediateoreetilised lähtekohad, immigratsiooni- ja pagulasdiskursused meedias ning statistika ja selgitused Ukraina põgenike seadusliku staatuse kohta Eestis. Teises peatükis avan uurimistöö eesmärgi ning uurimisküsimused ja kolmandas kirjeldan uurimismeetodeid ning valimit. Neljandas peatükis kirjutan lahti uurimistulemused. Töö viiendas peatükis arutlen uurimistulemuste üle, kõrvutan neid ka varasemate uurimuste tulemustega ning reflekteerin uurimismeetodi valiku üle. Töö lõpus on minu uurimuse eesti- ja ingliskeelsed kokkuvõtted, kasutatud kirjandus ning lisad.

1. TEOREETILISED JA EMPIIRILISED LÄHTEKOHAD

1.1 Põgenike konstrueerimine meedias

Põgenike ja immigrantide kujutamist massimeedias on uuritud varem põhjalikult nii Eestis kui Euroopas üldisemalt. Selles peatükis selgitan põgenike kujutamist ajakirjanduses konstruktivistlikust vaatest, avan erinevaid immigratsiooni ja põgenike kajastamisega seotud teemasid ennekõike Euroopa näitel ning lisaks tutvustan uurimusi immigratsiooni kajastusest Eesti meedias, millega saan kõrvutada enda uurimise tulemusi, et lisada Ukraina põgenike kajastus Eestis põgenike mediarepresentatsiooni arutellu.

1.1.1 Massimeedia mõju avaliku arvamuse ja kõneaine kujunemisele

Hoolimata tõsiasjast, et tänapäeva maailmas on informatsiooni võimalik saada väga paljudest erinevatest allikatest, on üheks domineerivaks infoallikaks jäänud siiski ajakirjandus. Massimeedia leviku kasvuga on vähenenud teiste tavapäraste institutsioonide nagu perekonna, sõprade ja religiooni roll maailmapildi ja väärtuste kujundajana, mistõttu on meediast saanud peamine sotsiaalse reaalsuse taju, ühiskondlike standardite, mallide ja normide allikas (McQuail, 2003: 58). Tegelikult representeeritakse massimeedias ühe versiooni kaudu, mis on eelnevalt filtreeritud läbi teksti autori kogemuste ja arusaamade ning mida vastuvõtja dekodeerib vastavalt oma varasematele kogemustele ja tõekspidamistele (Hall jt, 2018: 53). Teistega sarnane arusaam tegelikkusest on oluline, sest ilma selleta ei saa pidada inimest ühiskonna liikmeks (Berger ja Luckmann, 2018: 189).

Sotsiaalkonstruktivistlikust vaatest saavadki asjad, arusaamad ja nähtused tähenduse läbi tähenduse loomise protsessi, vastavalt sellele, millisena neid representeeritakse (Hall jt, 2018: 12). Sealjuures on aga oluline märkida, et representatsioonide kaudu loodud tähendused ei pruugi olla õiged, neid ei pruugi olla kõigest üks ning need võivad aja jooksul ühiskonnas muutuda, mistõttu ei saa ühtegi representatsiooni analüüsides anda ühest ja õiget vastust sellele, mida miski tähendab (Hall jt, 2018). Erinevate kultuuriliste rollide ja ideoloogiate võimuvõitluse representeerimises mängib võtmerolli just massimeedia (van Dijk, 1995: 38;

Cottle, 2000: 2) – representatsioonidest nähtub, mida peetakse ühiskonnas „normaalseks”, kes kuhu kuulub ja ka seda, kes välja jäetakse (Hall jt, 2018: 17).

Meedias esitatud representatsioonidel on nii planeeritud kui planeerimata mõju (McQuail, 2003: 379), mistõttu on oluline selle rolli meie-nemad vastandusele põhineva identiteedi kujundamisel silmas pidada. Buonfino (2004: 31) käsitluses on massimeedia avaliku diskursuse kujundamise võim kõige tugevam siis, kui see kinnistab juba olemasolevat suhtumist ja arvamusi, mis immigratsioonidiskursuse kontekstis tähendab suuresti ühiskondlikku hirmu “võõra” ees. Nii viisi võivad avalikus arvamuses domineerivaks saada üksteisele vastanduvad identiteetide representatsioonid, nagu on seda kirjeldanud Cottle:

Representatsioonides ja nende kaudu kutsutakse meediapublikut konstrueerima, kuidas suhestub see, kes “me” oleme võrdluses sellega, kes “me” ei ole, olgu selleks “meie” ja “nemad”, “oma” ja “võõras”, “koloniseerija” ja “koloniseeritu”, “kodanik” ja “välismaalane”, “normaalne” ja “erinev”, “sõber” ja “vaenlane” või “lääs” ja “ülejäanud” (Cottle, 2000: 2).

Eelnevat on analüüsimisel oluline meeles pidada, sest kuigi massimeedial on oluline roll arvamuste, avaliku elu ja kõneaine kujundamisel ja representeerimisel, ei saa seda tingimata käsitleda kui tahtlikku mõjutajat, vaid pigem kui meediumi, millega kaasneb nii tahtlik kui tahtmata mõju. Põgenikest rääkides on kuuluvus (ja selle puudumine) üks keskseid teemasid, sest inimesed, kes on lahkunud oma koduriigist sõja tõttu, on uude riiki saabudes juba eos “võõrad” ja need, kes “ei kuulu”. Ühiskondliku kooskõla ja integratsiooni vaatepunktist on seega immigrantide ja põgenike representatsioonid massimeedias olulised. See, kuidas põgenikke ühiskonnas ja meedias konstrueeritakse ja representeeritakse, määrab ka nende sotsiaalse positsiooni.

1.1.2 Põgenike ja immigratsiooni konstrueerimine meedias

Massimeediakajastus põgenikest ja immigrantidest on paljudes Euroopa ühiskondades loonud kollektiivse arvamuse, et põgenikud kujutavad endast vastuvõtjamaale ohtu (van Dijk, 1995: 37; Buonfino, 2004: 48; Jelínková, 2019: 42). Võõrahirmust tulenev ühiskondlik tunnetuslik oht sisejulgeolekule ja kodanike majanduslikule ja sotsiaalsele kindlusele on Buonfino (2004:

32-33) käsitluses otseselt seotud massimeedia kõneaine seadmise võimu ja kasumi teenimise eesmärgist tuleneva emotsioonidele ja hirmule apelleerimisega. Põgenike küsimuses on avalikul arvamusel tavaliselt siiski kaks külge – esimene reaktsioon on enamasti kaastunne, eriti just individuaalsete juhtumite vastu, ning soov põgenikke kaitsta, teine külge on aga mure, et põgenikke hakatakse rahva maksurahast elatama (Buonfino, 2004: 29). Buonfino (2004: 29) hinnangul võimendab mõlemat vaadet just meedia: sümpaatiat ja kaastunnet tekitab see, kui igapäevaselt on kuulda ja näha uudiseid konfliktis toimuvatest õudustest ning julgeolekuohtu tekitab meedia üleüldine lähenemine immigratsioonile kui ohule.

Euroopa kontekstis on siiani Lääne-Euroopa väljaanded olnud põgenike vastu üldiselt positiivsemalt meelestatud kui Ida-Euroopas ja Baltikumis (EJO, 2015), kuid sellegipoolest ei ole ka Lääne-Euroopa kajastus põgenikest ühtlaselt positiivne olnud. Saksamaa meediaväljaannetest joonistusid 2015. – 2016. aasta “põgenikekriisi” kohta käivatest artiklitest nende aastate jooksul välja “lained”, mis kajastasid põgenikke nii ohvrite, kasusaajate, aga ka probleemide ja konfliktide põhjustajatena (Hemmelmann ja Wegner, 2017). Võõrahirmu ning ohu rõhutamist on põgenike meediakajastus endas kätkenud tegelikult küll üle maailma – need on konstrueeritud kui lõpmatut inimvoogu, kes on tulnud riike koormama, töökohti varastama ja kohalikku elu segama (Cooke ja White, 2015: 7). Spetsiifilisemalt on Lähis-Idast ja Põhja-Aafrikast Euroopasse rännanud näiteks Hispaania ja Ühendkuningriigi uudistes tihti kujutatud ka kui inimesi, kes ainult teesklevad, et on põgenikud ning kes varjavad oma tegelikke halbu kavatsusi, sealhulgas terrorismi (avaldamata, viidatud Zawadzka-Palucktau, 2023: 97 kaudu).

Põgenike (ja üldisemalt immigrantide) kohta käivat meediakajastust Euroopas on varasemalt iseloomustanud ka asjaolu, et nad on marginaliseeritud grupp, keda kujutatakse enamasti passiivsete objektide, mitte arutelu subjektidena (Trebbe ja Schönhagen, 2011: 424; Pospěch jt, 2019: 8). Nende isiklike lugusid ja nende konkreetseid juhtumeid on seni Euroopa ajakirjanduses kajastatud pigem vähe (Georgiou ja Zaborowski, 2017: 10) ja pigem on massimeedias pandud rõhku rände ja põgenike kui poliitilise probleemi kirjeldamisele (Pospěch jt, 2019: 7) ning toodud välja kaasnevaid (peamiselt negatiivseid) tagajärgi (Georgiou ja Zaborowski, 2017: 9). Kui põgenikke kajastatakse, siis kipub nende representeerimine olema väga üldine ja lihtsustatud (Cooke ja White, 2015: 5), mis mõjub nende mediarepresentatsioonile negatiivselt. Vastupidiselt realselt avaldatud artiklite sisule

arvavad ajakirjanikud üldiselt siiski, et põgenikud võiksid olla ise infoallikad ja avaldada enda arvamust (Pospěch jt, 2019: 11).

Võttes arvesse, et ränne on inimkonna loomulik protsess ning kasvav ebavõrdsus ja kliimamuutused võivad seda tulevikus veel võimendada, on oluline, et ajakirjandus säilitaks inimlikkuse ning võtaks oma rolli kõneaine seadjana tõsiselt. Pealiskaudsus, hirmu külvamine ja isiklike lugude väike osakaal mõjutavad seda, kuidas meediatarbijad mõistavad põgenike kogemusi ja läbielamisi ning suurendavad lõhet eri ühiskonnagruppide vahel. Põgenike kui ohtlike ja kaugete “võõraste” kujutamine massimeedias võimendab ühiskonna negatiivseid tundeid ja seisukohti nende vastu.

1.1.3 Rahvuse, rassi, religiooni ja soo mõju põgenike representeerimisele

Põgenike representeerimisel on oma roll ka nende rahvusel, rassist, religioonil ja sool. Süüria ja Lähis-Ida põgenikke kujutati 2015. aasta “kriisi” ajal meedias ennekõike näiteks nende rahvuse ja päritolu järgi (Georgiou ja Zaborowski, 2017: 10). Rahvuse rõhutamisega võib kaasneda aga topeltstandard, kus immigrantidele kehtestatakse sõltuvalt päritoluriigist teatav hierarhiline struktuur, mille kohaselt kajastatakse neid seda negatiivsemalt, mida kaugemast kultuurist või rahvusest nad on (Trebbe ja Schönhagen 2011: 424). Näiteks on märgatud, et tehakse vahet naaberriikidest saabunud immigrantidel ja kaugematest riikidest pärit immigrantidel (Trebbe ja Schönhagen 2011: 422, 424; McCann jt, 2023: 12). Lisaks lähedusele mõjutab eriti just Ukraina põgenike meediarepresentatsiooni positiivsust ka see, et nii põgenikud ise kui ka vastuvõtavad ühiskonnad ootavad nende peatset tagasiminemist (McCann jt, 2023: 11). Hoolimata Ukraina ebaselgest hetkeolukorrast on selline ootus Euroopa ajakirjanduses levinud ning on muutnud Euroopa riigid seetõttu Ukraina põgenikele vastuvõtlikumaks (samas.).

Sarnaseid topeltstandardeid on Euroopa riikide ajakirjanduses ja poliitikas näha veel. Reilly ja Flynn (2022: 1) tõid välja Euroopa Liidu ja Euroopa riikide erineva suhtumise põgenikesse, seda ennekõike just 2022. aastal Ukrainast ja 2015. aastal Süüriast tulnud põgenike võrdluses. Ka riikide nagu Ungari ja Bulgaaria peaministrid on 2022. aasta Ukraina sõja järel meedias kommenteerinud, kuidas Ukrainast tulevad põgenikud on teistest (ennekõike islamiusku) põgenikest täiesti erinevad, kuna nad ei ole tulnud Euroopasse kasu saama ning on kõrgemalt

haritud (Reilly ja Flynn, 2022: 2). Vasakpoolsema kallutusega meediaallikad on praeguse Ukraina kriisi valguses välja toonud, et saanud ebavõrdse kohtlemise osalisteks on saanud ka mittevalged ukrainlased, romad ja mittekodanikest põgenikud, keda Ukraina ja Poola piirivalve tagasi lükkavad ja vabatahtlikud ei taha aidata, kartuses, et tegemist on majanduspõgenike, mitte sõjapõgenikega (McCann jt, 2023: 9).

Veel üks omadusi, millega käivad kaasas eelarvamused ja seega erinev representeerimine, on põgenike sugu. Kui põgenikke kujutades jäetakse tunnused nagu sugu, vanus ja amet peale nende rahvuse mainimata, aidatakse seeläbi kaasa põgeniku kui anonüümse noore ja õnne prooviva mehe konstrueerimisele (Georgiou ja Zaborowski, 2017: 10). Põgenike abi “väärimise” debatis jäävad aga mehed kaotajaks – noori ja tööealisi meespõgenikke tajutakse ja kujutatakse ajakirjanduse vahendusel vähem haavatavana ja suurema turvariskina (seda nii majanduslikus kui julgeolekulises mõttes), mis võib omakorda mõjutada avalikku arvamust (McCann jt, 2023: 8-11).

Erinev suhtumine põgenikesse näitab, kuidas mõnesid põgenikke peetakse justkui väärilisemaks kui teisi. Meedias kujutatakse abi väärilistena haavatavamatest gruppidest põgenikke, meespõgenikesse suhtutakse kõhklevalt ning teretunud on kultuuriliselt enda sarnased põgenikud. Need, kes ei vasta ühiskonnas ja meedias positiivsena tajutud omadustele, võidakse konstrueerida vähem intelligentse, ohtliku ja pahatahtliku “võõrana”.

1.1.4 Ukraina sõja eelne immigratsiooni kujutamine Eesti meedias

Põgenike ja immigratsiooni kujutamist Eesti meedias on uuritud ka varem. Seniste uurimuste tulemused põgenike kajastamisel eesti meedias on näidanud, et artiklite kõneisikute seas on vähe põgenikke või immigrante ning nad ise eriti sõna ei saa, vaid neid esitatakse passiivse, üldistatud ja anonüümse “teise” grupi esindajatena (Kukk, 2016: 40, Lust, 2015: 89; Valk, 2015: 77), mis kinnitavad ka Trebbe ja Schönhageni (2011: 424) uurimise tulemusi. Näiteks 2017. aastal olid põgenikest rääkides valdaval enamusel juhtudest intervjuueeritavateks kas poliitikud või riigiametnikud, kuid eksperdid ja MTÜ-de esindajad ning põgenikud ise said teiste kõrval väga vähe sõna (Pospěch jt, 2019: 6, 8). Üldistamine, anonüümse “võõraste” grupi konstrueerimine ja erinevustele rõhumine võib aga süvendada ühiskonnas tekkivat hirmu

(Valk, 2015: 85) ning tekitada olukorra, kus põgenike identiteet on nende eest juba konstrueeritud (Kukk 2016: 40).

Pagulasdiskursuse sees on Postimehe arvamusartiklites märgatud ka hirmudiskursust, kus nii tekitatati hirmu kui püüti seda ka vaigistada, kuigi valdavalt kasutati vaigistamiseks negatiivset sõnavara, mis tõi pigem vastupidise efekti ja peegeldas negatiivset suhtumist (Kuslap, 2016: 69, 74). Negatiivsele representatsioonile üldisemalt on aidanud kaasa nii artiklite temaatika, kus paljudel juhtudel seoti põgenikke kuritegevusega või jäeti kõrvale inimlik aspekt ning keskenduti põgeniketeema kui poliitprobleemi kujutamisele (Pospěch jt, 2019: 7), aga ka põgenikke kirjeldamiseks kasutatud sõnavara (Kuslap, 2016: 70). Põgenike hulka on kujutatud ebamääraste ja dramaatiliste loodusjõudude metafooridega nagu “tulv” ja “voog”, mis muutsid ühiskonna jaoks kardetavad arvud suureks, kuigi tegelikkuses oli Eestile määratud ainult umbes 550 kvoodipagulast kahe aasta peale (Kuslap, 2016: 70, 74).

Kuigi Eesti meedias on täheldatud ka pagulasi humaniseerivat diskursust ning meedia positiivset suhtumist (Kukk, 2016: 53), on põgenikke meedias kajastatud reaalse ohvrina pigem harva ning neid on nähtud kui võõraid, tähtsustades nende tajutavat mõju riigile, olgu see siis koormaks olemine, oht, muud probleemid või hoopis nendest saadav majanduslik kasu ja ühiskonna rikastamine (Kuslap, 2016: 70, 74; Valk, 2015: 78). Arvamusartiklite autorid on toetanud oma väiteid ajaloo, tuues välja võimaliku ohu nii eesti kultuurile kui ka keelele, samas heites Eestile ette ksenofoobiat, ebakindlust ja pagulasvastasust (Kuslap, 2016: 74, 76).

Niisiis on põgenike meediakajastus Eestis seni kandnud endas sarnaseid jooni nagu mujal Euroopas ja maailmas üldisemalt. Eestis on põgenike representeerimine olnud pigem negatiivne, skeptiline ja kartlik, millele võivad olla kaasa aidanud vähene põgenike endi lugude kajastamine ning nende kujutamine poliit- ja julgeolekuprobleemina. Eesti ajakirjanduses on kostunud ka hääli, mis kutsusid üles avatusele, kuid selle kõrval kasutati negatiivse tooniga sõnu, mis võisid mõjuda hoopis hirmu ja ühiskondlikku lõhet suurendavana.

1.2 Ukraina põgenikud Eestis

1.2.1 Tähtsamad mõisted

Meediakäsitus põgenike teemal on tihti läbi põimunud migratsiooniteemaga üldisemalt, kuna paljudel juhtudel pole toimetustes kindlaid reegleid selle kohta, milliseid termineid tuleks kasutada. Tšehhi, Slovakkia ja Eesti rändetemaatilisi meediakajastusi uurinud Pospěch jt (2019: 13) tõid näiteks välja, et 19 uuritud väljaande toimetustest vaid kahes olid olemas terminite *põgenik* ja *pagulane* ametlikud definitsioonid ajakirjanikele ja toimetajatele; teistes toimetustes jäeti terminite valik ajakirjanike kasutada. Mitmetel juhtudel (Pospěch jt, 2019: 13) kasutati neid sõnu sünonüümsetena, kuna ühest küljest on teema mitmetahuline, aga ka selleks, et vältida aja jooksul negatiivse konnotatsiooni omandanud sõnade kasutamist (Eesti puhul eelistatati sõna *pagulane* asemel *põgenik*, kuid Tšehhi ja Slovakkia puhul oli negatiivse tähenduse omandanud sõna *sisserändaja*).

Järgnevalt selgitan lahti terminid *põgenik*, *pagulane* ja *ajutise kaitse saaja*, kuna Euroopa Liit ja Eesti valitsus on võrreldes teiste põgenike ja rahvusvahelise kaitse taotlejatega teinud Ukrainast tulnutele kaitsestaatuse taotlemise osas erandeid (Politsei- ja Piirivalveamet, i.a. b) ning enamikku siia saabunutest ei saa pagulasteks nimetada (Politsei- ja Piirivalveamet, 2023).

Põgenik – katusmõiste erinevate juriidiliste staatustega inimeste kohta, kes on olnud sunnitud oma kodust lahkuma, kusjuures selle mõiste alla käivad nii inimesed, kes on oma koduriigist lahkunud kui ka need, kes ei ole (Eesti Pagulasabi, i.a. a).

Pagulane – “välismaalane, kes põhjendatult kartes tagakiusamist rassi, usu, rahvuse, poliitiliste veendumuste või sotsiaalsesse gruppi kuulumise pärast viibib väljaspool päritoluriiki ega suuda või kartuse tõttu ei taha saada nimetatud riigilt kaitset ning kelle suhtes ei esine pagulasena tunnustamist välistavat asjaolu” (Välismaalasele rahvusvahelise kaitse andmise seadus, 2022 §4).

Pagulasseisund on staatus, mis antakse välismaalasele, keda tunnustatakse pagulasena (VRKS, 2022 §4). Pagulasseisundi tunnustamisel antakse pagulasele Genfi konventsiooni alusel elamisluba kolmeks aastaks (VRKS, 2022 §38; Eesti Pagulasabi, i.a. a). Kui tavapäraselt

menetletakse rahvusvahelise kaitse taotlusi kuue kuu jooksul, siis Ukraina kodanikele tehakse menetlus lihtsustatud korras ühe kuu jooksul (Politsei- ja Piirivalveamet, i.a. b).

Ajutise kaitse saaja – “välismaalane, kes kes on sunnitud eelkõige rahvusvaheliste organisatsioonide üleskutse tulemusena oma päritoluriigist või -piirkonnast lahkuma või on sealt evakueeritud ning kellel seoses olukorraga nimetatud riigis ei ole võimalik turvaliselt ja püsivalt tagasi pöörduda ja kes võib kuuluda rahvusvahelist kaitset reguleerivate sätete reguleerimisalasse ning

- 1) kes on põgenenud relvakonflikti või püsiva vägivalla piirkonnast;
- 2) keda ähvardab tõsine oht langeda või kes on langenud inimõiguste süsteemse või üldise rikkumise ohvriks” (VRKS, 2022 §5).

2022. aasta märtsis aktiveeris Euroopa Liit esimest korda ajutise kaitse direktiivi, mis tähendab, et 24. veebruarist alates põgenenud ukrainlased saavad Euroopa Liidu liikmesriikides ühe kuni kolmeaastase elamisloaga kaitsestaatuse ilma, et nad peaks asüüli taotlema (Eesti Pagulasabi, i.a. b; Reilly ja Flynn, 2022: 1). Selle kaitse olemasolul saavad sõjapõgenikud Eesti elanikega sarnased õigused, nende hulgas õiguse töötada, õppida ja seeläbi ka ravikindlustust saada (Politsei- ja Piirivalveamet, i.a. a).

1.2.2 Põgenike sisseränne Eestisse 2022. aasta Ukraina sõja järel

Politsei- ja Piirivalveameti andmetel (2023) on alates 2022. aasta 24. veebruarist esitanud rahvusvahelise kaitse taotlusi 2023. aasta 1. jaanuari seisuga kokku 2932 inimest, kellest 2609 on Ukraina kodanikud. Ajutist kaitset on 2023. aasta 1. jaanuari seisuga (alates 2023. aasta märtsist) taotlenud kokku 41 871 inimest (Politsei- ja Piirivalveamet, 2023).

Rahvusvahelise ja ajutise kaitse taotlejate arv annab küll teatava aimduse põgenike hulgast, kuid tegelikku Eestisse saabunud ja jäänud põgenikke arvu see täpselt ei peegelda, kuna ajutise kaitse taotlemine pole Ukraina kodanikele kohustuslik ning neil on õigus Eestis edasi viibida ka ilma ajutise kaitse taotlemiseta (Politsei- ja Piirivalveamet, i.a. a). Sotsiaalkindlustusameti andmetest (2023) on näha, et Eestisse saabunute ja jäänute arv tõepoolest ei ühti kaitse taotlejate arvuga. 2023. aasta 5. jaanuari seisuga on Eestisse kokku saabunud 120 501 Ukraina

sõjapõgenikku, kellest liikus teistesse riikidesse edasi 45,6%, mis tähendab, et Eestisse jäi 65 566 Ukraina sõjapõgenikku (Sotsiaalkindlustusamet, 2023). Kõige rohkem põgenikke on registreeritud küll Poolas, kuid elanike arvu kohta on neid kõige rohkem Eestis (Anniste ja Espenberg, 2023: 4).

Tähelepanuväärne on ka saabunud põgenike demograafiline jaotuvus – 74% Eestisse jõudnud Ukraina sõjapõgenikest on naised ning üle poole on 18-39-aastased (Anniste ja Espenberg, 2023: 14). Paljud põgenikud on emad, kellel on kaasas ka lapsed, kes moodustavad üle kolmandiku kõigist Ukrainast saabunud põgenikest (Anniste ja Espenberg, 2023: 15).

Võrreldes varasema põgenike hulgaga Eestis on Ukrainast saabunute hulk oluliselt suurem, mistõttu on ukrainast tulnutest saanud Eestis väga suur uus ühiskonnagrupp, kellega tuleb arvestada nii igapäevaelus kui ka meedias. Kuna meestel pole lubatud mobilisatsiooni tõttu Ukrainast lahkuda, on põgenikud valdavalt lastega emad, mis on samuti varasematest põgenikekriisidest erinev. Kuna niisuguse põgenike hulga ja demograafilise jaotusega kaasnevad väljakutsed Eesti riigile ja ühiskonnale, on oluline uurida saabunud Ukraina põgenike representeerimist ajakirjanduses.

2. UURIMISKÜSIMUSED

Varasematest uuringutest on paistnud, et meediakajastus põgenike kohta hõlmab endas stereotüüpe ning neid kujutatakse tihti kui võõraid, kes võivad kujutada ohtu nii julgeolekule kui ka kultuurile (van Dijk, 1995: 37; Buonfino, 2004: 48; Jelínková, 2019: 42). Meedial on mõju kõneaine ja ühiskondlike normide kujundamisele (McQuail, 2003: 58) ning kajastatavate inimeste ja nähtuste representatsioonidele ning selle kaudu määratakse ühiskondlike nähtuste tähendusi ja omakorda inimeste kuuluvustunnet (Cottle, 2000: 2). Samas on täheldatud, et 2022. aastal sõja tõttu kodumaalt lahkunud ukrainlasi on võrreldes näiteks 2015. aasta Lähis-Idast ja Aafrikast pärit põgenikega koheldud mitmetes Euroopa riikides tunduvalt paremini (Reilly ja Flynn, 2022: 1) ning Euroopa Liit on teinud Ukraina põgenike vastu võtmiseks ka erakordselt vastutulelike otsuseid.

Käesoleva bakalaureusetöö eesmärk oli eelnevast lähtuvalt mõtestada lahti Ukraina sõjapõgenike representatsiooni Postimehe publitsistlikes artiklites 2022. aastal. Võttes arvesse ka varasemat kirjandust 2015. aasta põgenike mediarepresentatsiooni kohta, sain tuvastada levinud teemasid ja diskursusi ning tuua välja paralleele ja erinevusi. Sellest lähtuvalt püstitasin järgmised uurimisküsimused:

- 1) Kuidas representeeritakse Ukraina põgenikke Postimehe arvamuskirjutistes?
 - a) Millise tonaalsusega on põgenikke puudutavad arvamuskirjutised?
 - b) Kelle arvamused on artiklites esindatud?
 - c) Millistes rollides kujutatakse põgenikke?
 - d) Kuidas kirjeldatakse põgenikke?
 - e) Milliseid teemasid põgenikke puudutavates artiklites käsitletakse?

- 2) Millised sarnasused ja erinevused on Ukraina põgenike mediarepresentatsioonil Postimehe arvamuskirjutistes võrreldes põgenike ja immigrantide varasema representatsiooniga Eesti meedias?

3. MEETOD JA VALIM

3.1 Meetod

Minu bakalaureusetöö keskendub sellele, kuidas on Ukrainast saabunud sõjapõgenikud Postimehe publitsistlikes artiklites representeeritud. Analüüsi läbiviimiseks kasutan kombineeritud tekstianalüüsi meetodit. Kvantitatiivse sisuanalüüsi meetod võimaldab saada arvulise ülevaate lugude, nende autorite, tegelaste ja teemade esinemissagedustest ning põhilistest teemadest, aidates seeläbi kaardistada ka artiklitest välja joonistuvad peamised teemad, mida edasi kvalitatiivselt analüüsida. Kvalitatiivne sisuanalüüs koos diskursusanalüüsi elementidega võimaldab aga põhjalikumalt ja täpsemalt tekstipõhist analüüsi. Neid meetodeid koos kasutades saan anda mitmekülgse ülevaate Ukraina sõjapõgenike meediarepresentatsioonist, kuna nende meetodite tugevused ja nõrkused täiendavad üksteist (Kalmus jt, 2015).

3.1.1 Kvantitatiivne sisuanalüüs

Kvantitatiivne sisuanalüüs on üks levinumaid ning enim kasutatavaid sotsiaalteadusliku tekstianalüüsi meetodeid, mis võimaldab süstemaatiliselt ja objektiivselt kirjeldada teksti sisu sellisena nagu ta on ning esitada see numbriliste väärtustena mõõdetaval kujul (Kalmus, 2015). Kvantitatiivse sisuanalüüsi piiranguks on, et teksti rangetesse kategooriatesse panemine põhjustab tekstide lihtsustamist ning fragmenteerumist, viies uurija algupärasest tekstist kaugemale (samas.). Samuti ei võimalda see meetod analüüsida varjatud tähendusi, mistõttu ei saa seda kasutada ainsa meetodina ideoloogiliste ja konnotatiivsete tähenduste uurimisel (samas.).

Kasutan Ukraina põgenike meediarepresentatsiooni uurimisel seda meetodit, sest nii on mul võimalik saada kokkuvõtlik ja kirjeldav ülevaade autorite ja tegelaste esinemissagedusest ning kajastatavatest teemadest ja mõistetest. Saadud arvulist ülevaadet kasutan abivahendina kvalitatiivse uurimise juures.

3.1.2 Kvalitatiivne sisuanalüüs

Kvalitatiivse sisuanalüüsi meetodit kasutasin eesmärgiga saada põgenike mediarepresentatsioonist põhjalik arusaam, jätmata tähelepanuta kontekstilisi ja varjatud tähendusi. See on ka üks kvalitatiivse sisuanalüüsi tähtsamaid eesmärgi – võimaldada põhjalikku ja intensiivset keeleanalüüsi, et uurida tekstide sisu ja kontekstilisi tähendusi (Kalmus jt, 2015).

Kvalitatiivse sisuanalüüsi meetodi üks olulisi tähelepanu vajavaid kohti on, et uurija peab teadvustama enda uskumuste ja veendumuste mõju uurimuse igas etapis, et analüüs oleks süsteemne (Kalmus jt, 2015). Kui see on uurijal meeles, siis on aga võimalik uurida teksti ilma selle lihtsustamise ja moonutamiseteta (samas.). Kvalitatiivse sisuanalüüsi juures kasutasin ka diskursusanalüüsi elemente, mille abil sain uurida tekstis peituvaid eeldusi ja tähendusi.

3.2 Valim

Uurimiseks võtsin täieliku valimi, mis koosneb 25-st ajalehe Postimees veebis ilmunud artiklist (lisa 1), mis on avaldatud vahemikus 24. veebruar 2022 kuni 31. detsember 2022. Analüüsimiseks valisin publitsistlikud artiklid, mille alla liigitasin arvamuskirjad, juhtkirjad, intervjuud ja portreelood. Valimisse kuulusid ainult sellised artiklid, mille sisu puudutab Ukrainast Eestisse jõudnud ja Eestisse saabuval põgenike ning jätsin seega välja sõda ja selle mõjusid üldisemalt analüüsivad uudised, kuna minu uurimuse eesmärk oli lahti mõtestada suhtumist just Eestisse jõudnud põgenikesse ja uurida nende mediarepresentatsiooni. Kuna Postimehe veebis avaldatakse ka maakonnalehtede uudiseid, siis kuuluvad valimisse ka nendes avaldatud artiklid. Allikaks valisin just Postimehe, sest see on üks Eesti loetumaid ja tuntumaid väljaandeid. Oluliseks faktoriks oli ka Postimehe kalduvus konservatiivsuse poole – niiviisi sain mitmekülgsema ja konfliktsema sisuga artikleid, mida analüüsida. Samuti võtsin valikul arvesse, et saaksin kõrvutada enda uurimuse tulemusi varasemate põgenike mediarepresentatsiooni analüüsinud uurimuste tulemustega.

Kokku analüüsisin 16 arvamuskirja, kaks juhtkirja, neli portreelugu ja kolm intervjuud. Niisuguse valimi üks peamisi kitsaskohti on, et selle pealt ei saa teha üldistusi Eesti

ajakirjanduse ja ühiskondlike seisukohtade osas, kuna tegemist on vaid ühe väljaandega. Kuna ma piirdusin ka publitsistlike artiklitega, siis ei saa teha järeldusi ka uudismedia kohta.

Analüüsitavaid artikleid sain kätte kasutades Postimehe veebiväljaande otsingumootorit märksõnadega *põgenik*, *põgenikud*, *pagulane*, *pagulased* ning defineerides ajavahemiku 24.02.2022-31.12.2022. Kuigi Postimehe otsingumootoris on võimalik otsida ka spetsiifiliselt arvamusküljel ilmunud artikleid, ei tulnud sedasi välja kõik veebis ilmunud ja kriteeriumitele vastavad artiklid, mistõttu otsustasin siiski otsida kõigi Postimehe alla kuuluvate lehtede seast. Sellise otsinguga tulid välja nii uudised kui ka arvamusküljed, mistõttu tegin edasise valiku käsitsi, pidades silmas eelnevalt kirjeldatud kriteeriume. Lisaks olin sunnitud välja jätma Saarte Hääles ilmunud artikleid, mis küll otsingumootoris välja tulid, kuid täispikkuses veebis saadaval ei olnud. Eelnevalt selgitatust tulenevalt on võimalik, et välja jäi mõni artikkel, mis sobiks minu töösse, aga mis lihtsalt otsides välja ei tulnud.

3.3 Analüüsi käik

Kvantitatiivse sisuanalüüsi läbi viimiseks kasutasin kodeerimisjuhendit (lisa 2), mille loomisel võtsin eeskuju Berelsoni meediatekstide kontentanalüüsi põhikategoriatest (Kalmus, 2015), ning kohandasin kategooriaid, et need sobiks minu bakalaureusetöö teemaga ning aitaks vastata minu uurimisküsimustele. Selleks, et saada ülevaade põgenikke kajastavatest artiklitest, lisasin kodeerimisjuhendisse nii artikleid üldiseloostavate kategooriad (nt artikli link, pealkiri, kuupäev, žanr, autori nimi, kõneisiku tegevusala/positsioon) kui ka sisulisemad kategooriad (nt terminikasutus, põgenike kujutamise viis, põgenikele omistatud rollid, mille kategooriad tuletasin varasematest põgeniketeemalistest uurimustest). Analüüsiühikuks võtsin kodeerimisel artikli. Järgnevalt selgitan mõningaid põhimõtteid, mille järgi artikleid kodeerisin.

Artikli žanri kategoorias (E) oli neli koodi, millesse kõik artiklid ka sobitusid. Üks artikkel (artikkel nr 13) oleks võinud vastata ka portreeloo žanrile, kuid kuna artikli sisu paistis olevat selle kõneisiku enda kirjutatud ja ajakirjaniku toimetatud (kontrollisin ka selle fakti üle – tekst avaldati 1. aprillil kõneisiku Facebooki lehel ning 2. aprillil toimetatud kujul ajakirjanduses),

siis otsustasin selle klassifitseerida arvamuseartiklik. Isegi toimetatud kujul oli suur osa tekstist otse autorit tsiteeriv ning autori arvamus oli artiklis sees.

Autori nime (kategooria **F**) võtsin iga artikli päisest, kuid analüüsi mõttes olulisemat faktorit, kõneisiku positsiooni (kategooria **G**), ei olnud osadel juhtudel päises välja toodud või tekitas see segadust. Kui enamikus arvamuselugudest autor ja kõneisik kattusid, st artikkel oli avaldatud kõneisiku nime alt ja päises oli välja toodud ka autori positsioon (näiteks MTÜ esindaja), siis intervjuude puhul märkisin kõneisikuks intervjuueeritava, kuna ajakirjaniku seisukohtade väljendumine piirdus nendes artiklites küsimuste valikuga. Portreelugude puhul märkisin siiski kõneisikuks artikli autori (ehk ajakirjaniku), kuna kuigi nendes artiklites leidis ka tsiteeritud portreeritavatelt, oli tekst kirja pandud autori vaatepunktist. Juhtkirjade puhul ei olnud võimalik ühte autorit tuvastada, kuid kuna need olid avaldatud toimetuse nimel, märkisin nende puhul kõneisikuks ajakirjaniku.

Kõhklus tekkis kahe isiku positsioonide määramisel. Arhitekti ja endise poliitiku Ignar Fjuki liigitasin arvamuseliidriks, kuna ta on avaliku elu tegelane, kes pole enam poliitik, ei olnud ekspert ega mõne organisatsiooni esindaja. EELK peapiiskopi Urmas Viilma liigitasin esmalt kodeerides asjakohase organisatsiooni esindajaks, kuid muutsin ta hiljem samuti arvamuseliidriks. Tegin selle muudatuse pärast kontrollkodeerijaga arutamist ja järeldust, et kirik ei ole põgenike teemal otseselt asjakohane organisatsioon (eriti võttes arvesse, et ukrainlased on valdavalt õigeusklikud ning eestlased valdavalt mitteusklikud), kuid kirikut ja usutegelasi võib pidada arvamuse kujundajateks.

Kasutatava terminoloogia (kategooria **H**) sain kodeerida olenevalt artikli sõnakasutusest – H1 juhul, kui põgenikele viitamiseks ei kasutatud sõna *pagulane*, H2 juhul, kui viitamiseks ei kasutatud sõna põgenik ning H3, kui neid sõnu kasutati segiläbi ja sünonüümselt. Sarnaselt selge oli kategooria **I**, milles märkisin põgeniku passiivsesse rolli, kui põgenikule polnud sõna antud või ta ise sõna ei võtnud – otse olid sõna saanud põgenikud ainult nende kohta käivates portreelugudes.

Hoiaku kodeerimisel märkisin J1 koodiga kõik artiklid, kus paistis välja, et kõneisik peab oluliseks, et põgenikud saaksid Eestisse tulla, et neile osutataks igakülgset abi ja tuge ning kus kujutati põgenikke kui “omasid”. Neutraalse hoiakuga (J2) kodeerisin artiklid, milles ei olnud

kõneisiku hinnangut tajuda (artikli nr 2 puhul edastati eelkõige infot ja artikli nr 23 puhul toonitati, et enne seisukoha võtmist tuleb uurida ja teadvustada stereotüüpe). Kriitilise ja negatiivsena (J3) märkisin artiklid, milles rõhutati peamiselt põgenike saabumisega kaasnevaid võimalikke probleeme. Artiklid, kus esines nii positiivseid kui negatiivseid argumente (ehk mis olid segu koodidest J1 ja J3), märkisin koodiga 4.

Põgenikele antud rollide kategooria koodide nimekirja panin kokku kasutades eeskujuna teoreetilise tausta peatükis esitatud põgenike kajastamise teemalisi teadustöid. See kategooria erines eelnevatest selle poolest, et ühe artikli kohta võis käia mitu koodi, kuna artiklites räägiti tihti mitmest erinevast teemast ja mitme erineva nurga alt. Lisaks 12-le peamisele rollikoodile oli kasutusel ka kood “muu” (K13), millega märkisin lõpuks kaks artiklit, milles kirjeldati põgenikku kui stereotüüpidele ja negatiivsetele eelarvamustele mittevastavat inimest.

Kvalitatiivse sisuanalüüsi viisin läbi kahes osas – esiteks kasutasin avatud kodeerimist, mille abil sain teada, millised olid põgenikke puudutavad teemad, mille kommenteerimist kõneisikud oluliseks pidasid. Paljude artiklite puhul puudutati mitut erinevat teemat, mistõttu võtsin kodeerimisel analüüsiühikuks lause ning võrdlesin nendes esinevaid teemasid artikliteülelalt, et leida, millised on läbivad ja see, kuidas neid käsitletakse. Kuna erinevaid teemasid oli palju, jaotasin need kolme peamisse gruppi:

- 1) põgenike võimalused ja takistused ühiskonnas hakkamasaamiseks;
- 2) põgenike läbielamised ja konflikti taust;
- 3) riigi ja põgenike vahelised suhted.

Teiseks uurisin seda, milliste sõnadega põgenikke kirjeldatakse, võttes analüüsiühikuks sõna või fraasi. Eraldi käsitlesin artiklites kasutatud nimetusi, omadussõnu ja põgenikest rääkides kasutatud kujundlikke väljendeid. Nimetused ja omadussõnad jaotasin esiteks tonaalsuse järgi gruppidesse ning seejärel veel teemadena gruppidesse, eristades tonaalsust kolmeastmeliselt: neutraalne, positiivne ja negatiivne. Sõna *pagulane* paigutasin neutraalseks, kuna artiklites kasutati seda sünonüümina *põgenikuga* ning ei tundunud, et oleks seda halvustavalt mõeldud, vaid pigem võidi lihtsalt uskuda või tajuda, et need ongi võrdväärset sünonüümeid. Nimetuste juures paigutasin neutraalseteks veel rahvust ja ühiskondlikku kuuluvust kirjeldavad sõnad nagu näiteks *inimene* ja *Ukraina passiga etniline venelane*, kuna need on fakti kirjeldavad sõnad. Positiivsena käsitlesin sõnu, mis rõhutasid põgenike ohvrstaatust ja haavatavust,

sealjuures ka neid, mis kirjeldasid põgenike sugu (ehk rõhutasid, et tegemist on *naistega*), sest põgenike representeerimisel on naispõgenikud olnud soositavamad ja mõjuvad lugejatele “vähem ohtlikuna”. Ilmselt negatiivsete nimetuste nagu *pätt* ja *paadunud putinist* kõrval liigitasin negatiivseks ka sõnad nagu *abitu* ja *kerge saak*, mis kujutasid põgenikke mitte lihtsalt abivajajatena, aga ka teistest nõrgematena.

Omadussõnade tonaalsuse järgi jaotamisel kasutasin sarnaseid põhimõtteid – neutraalsete sõnade hulka arvasin sellised, mis kujutasid põgenikke fakti tasandil näiteks emakeelsuse poolest. Positiivsete sõnade hulka liigitasin sellised, mis kirjeldasid põgenikke rõhutades nende head haridustaset (madalat haridust ei toodud välja üheski artiklis), aga ka sõnad nagu *oma*, millega anti edasi põgenike sarnasust eestlastega. Negatiivsete sõnade hulka arvasin sõna *paha*, aga ka sellised ohvristaatust rõhutavad sõnad, mis jätsid põgenikest nõrga ja hädise mulje (näiteks *õbluke*, *väsinud* ja *haavata*).

Kujundlikud väljendid jaotasin kategooriatesse teemade ja võrdluste järgi, mis neis esinesid. Eraldi temaatilise grupi moodustasin siis, kui selleteemalisi väljendeid oli vähemalt kolm, ülejäänud läksid ühte *muu* gruppi. Kuna loodusteemaliste metafooride grupi sees joonistusid veel eraldi välja vee, loomade, maastiku ja õhu teemagrupid, tegin lisaks veel sellegi jaotuse. Alajaotuse tegemise otsus tulenes ka sellest, et veemetafoorid on meedias põgenikekäsitluses levinud.

4. TULEMUSED

Tulemuste peatükk on jagatud kolmeks osaks. Esimeses osas kirjeldan analüüsitud artikleid kvantitatiivse meetodi abil üldisemalt. Teises osas tutvustan kvalitatiivselt artiklite läbivaid teemasid ja diskursusi ning kirjeldan ja võrdlen nende käsitlust eri artiklites. Kolmandas osas kirjeldan artiklites leiduvaid põgenike kohta kasutatud nimetusi, omadussõnu ja kujundlikke väljendeid.

4.1 Põgenikke puudutavate artiklite üldiseloomustus

Selles peatükis kirjeldan kvantitatiivse sisuanalüüsi tulemustele toetudes analüüsitud 25 artikli autoreid, kasutatud terminoloogiat põgenike seadusliku staatuse kohta, nende kujutamise viisi ning artiklist välja joonistuvat hoiakut põgenike suhtes. Analüüsitud artiklite hulgas oli 16 arvamslugu, kaks juhtkirja, neli portreelugu ja kolm intervjuud.

4.1.1 Kõneisikud

Artiklites avaldasid arvamust kokku inimesed kuuelt erinevalt positsioonilt ja elualalt. Nendeks olid ajakirjanikud, poliitikud, erialaspetsialistid ehk eksperdid, arvamuslimid, MTÜ-de ja muude asjakohaste organisatsioonide esindajad ning vabatahtlikud. Kõneisikute rollide jagunemine artiklite peale on kujutatud tabelis 1. Mitte ühtegi valimis olnud artiklit ei olnud kirjutanud põgenik ise, kuid kõigi nelja analüüsitud portreeloo peategelasteks olid põgenikud, kellele anti artiklis ka sõna, kuid artikli autoriks oli siiski ajakirjanik. Kokku avaldati publitsistlike artiklite kaudu 18 erineva kõneisiku arvamusi.

Tabel 1. Põgenikke käsitlevate artiklite kõneisikute rollid Postimehe arvamuseartiklites aastal 2022.

Artikli kõneisiku positsioon	Artiklite arv
Põgenik	0
Ajakirjanik	11
Poliitik	3

Ekspert	5
Arvamusliider	2
MTÜ või mõne muu asjakohase organisatsiooni esindaja	2
Vabatahtlik	2

Valdav osa artikleid oli ajakirjanike kirjutatud, mistõttu saab väita, et nende seisukohti avaldati Postimehe publitsistlikes artiklites enim. Kõige rohkem artikleid oli kirjutanud Lõuna-Eesti Postimehe ajakirjanik Arved Breidaks (3), Postimehe arvamustoimetaja Erkki Bahovski (2) ja Järva Teataja ajakirjanik Urmas Glase (2). Nendele lisaks olid autorite-kõneisikute seas Juku-Kalle Raid, Siiri Erala ning juhtkirjad kokku pannud Postimehe toimetus, mille puhul ei olnud eraldi nimesid välja toodud.

Suuruselt järgmine kõneisikute grupp oli erinevate alade eksperdid, kelle kirjutatud arvamusartikleid oli kokku viis. Arvamuste mitmekülgsuse vaatepunktist tuleb siiski välja tuua, et realsuses avaldas arvamust vaid kolm erinevat eksperti – psühholoog-pereterapeut Kätlin Konstabel, koolipsühholoog Marie Runnel ja küberkaitseliitlane Kadri Paas. Paasi nime alt on avaldatud kaks artiklit ning kuigi tal on erakondlik kuuluvus (Eesti 200), esitatakse teda mõlemas artiklis kui eriala eksperti ja vaid Põhjarannikus avaldatud artiklis on välja toodud, et tal see kuuluvus ka on. Postimehe arvamusküljel avaldatud artiklis on erakondlik kuuluvus aimatav artikliga kaasnevalt pildilt, millel on näha erakonna logo, kuid seda pole eraldi mainitud. Seega võis tema puhul jääda lugejale segaseks, kas ta avaldab isiklike arvamusi, erakondlike arvamusi või mõlemat.

Leidus ka kolm poliitikuna esitatud kõneisikut, kellest kaks (riigikogu liige Annely Akkermann ja Pärnu abilinnapea Riido Viilup) olid ka ise enda arvamusartiklite autorid. Kolmanda poliitiku, sotsiaalkaitseminister Signe Riisaloga, oli tehtud intervjuu, millest selgusid tema seisukohad. Kõik need kolm poliitikut kuuluvad Reformierakonda. Poliitikute seisukohad on seega suhteliselt ühekülgselt esindatud, kuna sõna said vaid ühe erakonna esindajad. Kui lugeda erakondliku kuuluvusega spetsialist Kadri Paas ka poliitikuks, oleks võimalik öelda, et on esindatud kaks erakonda, mis oleks Eesti erakondliku mitmekesisuse juures siiski väike osa.

Lisaks oli artiklite autorite seas vähesel määral arvamusiidreid, MTÜ-de ja muude asjakohaste organisatsioonide esindajaid ning vabatahtlikke. Arvamusiidritest avaldasid oma seisukohti EELK peapiiskop Urmas Viilma ja arhitekt ning endine poliitik Ignar Fjuk, MTÜ-de ja organisatsioonide esindajatest Rakvere spordikeskuse ja Virumaa vastuvõtukeskuse juht Ave Sats, kellega viidi läbi intervjuu ning aramusartikli kirjutanud Ingi Mihkelsoo, kes on SA Kiusamisvaba Kool tegevjuht ja oli MTÜ Eesti Pagulasabi taasasutaja ja juhatuse liige aastatel 2011-2019. Kõneisikute seas olid ka vabatahtlikud Silja Tappel ja Jens Jaanimägi. Silja Tappel panustab peamiselt oma aega ja raha Ukrainlastele esmatarbevahendite pakkide kokku panemisse ja jagamisse ning temaga viidi läbi intervjuu. Jens Jaanimägi aitab põgenikke pakkudes neile elamispiinda ja kutsub aitama ka teisi, kellel see on võimalik. Jaanimägi artikkel tema kogemustest avaldati Postimehes toimetatud kujul.

On märkimisväärne, et ükski artikkel polnud põgeniku kirjutatud. Portreelugudes oli küll konkreetsete põgenike tsitaate ja lugu rääkis neist, kuid see oli esitatud läbi ajakirjaniku enda vaatepunkti ja filtri. Üks põhjus selleks võib olla, et põgenikud ei räägi veel eriti palju eesti keelt, kuid nende kirjutatut saaks ju eesti keelde tõlkida samamoodi nagu portreelugudes kasutatud tsitaate.

Kuigi artiklites olid esindatud erinevate tegevusvaldkondade esindajate arvamused, oli nende valik suhteliselt ühekülgne. Ekspertide ja poliitikute valik oli petlik – kokku esines oma arvamustega tegelikult vaid kolm erinevat eksperti ning sõna saanud poliitikud olid kõik ühest erakonnast. Kõige rohkem said sõna ajakirjanikud, mis on loogiline, kuna tegemist on ajakirjandusliku väljaandega, kuid samas on aramusartikli formaat just see, mis võimaldaks edastada erinevate ühiskonnaliikmete, põgenikega kokku puutuvate inimeste ja ka põgenike endi seisukohti, et avalik arutelu oleks võimalikult mitmekesine.

4.1.2 Põgenike nimetamine artiklites

Tabelis 2 on kujutatud, mitmes artiklis viidati põgenikele sõnaga *põgenik*, mitmes sõnaga *pagulane* ja mitmes kasutati neid sõnu sünonüümselt. Valdavas enamuses artiklitest, st 17 artiklis oli Ukrainast saabunute kohta üldistatult kasutatud korrektset katusmõistet *põgenik*. Ühes artiklis viidati Ukrainast saabunutele kui *pagulastele*, hoolimata tõsiasjast, et valdav

enamus neist ei ole seaduslikus pagulasstaatuses, vaid ilma kindla staatusega või ajutise kaitse saajad. Seitsmes artiklis ehk ligi kolmandikus analüüsitud artiklitest kasutati Ukraina põgenikele viitamiseks sõnu *põgenik* ja *pagulane* sünonüümidega ja segiläbi.

Tabel 2. Mõistete *põgenik* ja *pagulane* jaotumine artiklites.

Sõnavalik	Artiklite arv
<i>põgenik</i>	17
<i>pagulane</i>	1
<i>põgenik</i> ja <i>pagulane</i> sünonüümidega	7

Niisiis paistis, et enamasti kasutatakse üldistavaid sõnu *põgenik* ja *pagulane* vastavalt nende sõnade seadusest tulevatele tähendustele (st enamasti Ukrainast saabunuid ei ole pagulasstaatuses, vaid on põgenikud). Samas viitas sõnade *põgenik* ja *pagulane* sünonüümne kasutus ka sellele, et tegelikult ei tajutud sõna *pagulane* seaduslikku tähendust ega ka selle konnotatiivset negatiivset tähendust.

4.1.3 Põgenikele sõna andmine ja kõneisikute hoiakud

Analüüsitud artiklitest 21-s olid põgenikud kujutatud passiivses rollis ilma, et nende konkreetseid lugusid või isikuid mainitaks või välja toodaks. Põgenikele oli otse sõna antud ainult neljas artiklis, mis kõik olid portreelood neist endist. Kolmes neist portreeloo esinesid põgenikud oma nime ja näoga, kuid ühes ei öeldud põgeniku täisnime ega näidatud tema nägu. Artiklite seas, kus põgenikel oli passiivne roll, oli ka selliseid, kus kõneisik kirjeldas mõnda isiklikku kogemust põgenikuga, kuid nendel puhkudel ei olnud siiski põgenikele otse sõna antud, vaid neid kujutati läbi autori silmade. Seda esines mõlemas vabatahtlike artiklites, aga ka mõnedes ekspertide, MTÜ-de ja organisatsioonide esindajate omades.

Tabelis 3 on näha, et enamasti artikleid (15) olid põgenike suhtes toetava ja positiivse hoiakuga. Neis toodi välja põhjuseid, miks ja millist abi Eesti (ja Eesti elanikud) saaks ja peaks saabuvatele põgenikele osutama. Sellise hoiakuga artiklite kõneisikuid leidis kõigis kõneisikute gruppides. Oli ka neutraalse hoiakuga artikleid (2), millest ei paistnud välja

hinnanguid põgenikele, nende hulga ega sellega kaasnevatele mõjudele, nende autoriteks olid üks ajakirjanik ja üks organisatsiooni esindaja. Negatiivse ja tuntavalt põgenikuskeptilise hoiakuga olid mõlemad Postimehe juhtkirjad, milles olid välja toodud põgenenud laste hulga kaasnevad probleemid Eesti koolidele ning tähelepanek, et Eesti ei tea saabunud põgenike kohta piisavalt palju. Selliseid artikleid, kus toodi välja põgenike saabumisega kaasnevaid negatiivseid külgi, kuid tasakaalustati neid ka põhjustega, miks Eesti neid aitama peaks, oli kuus ning nende kõneisikuteks olid peamiselt ajakirjanikud, poliitikud ja eksperdid.

Tabel 3. Artiklitest välja joonistuvad hoiakud põgenike suhtes.

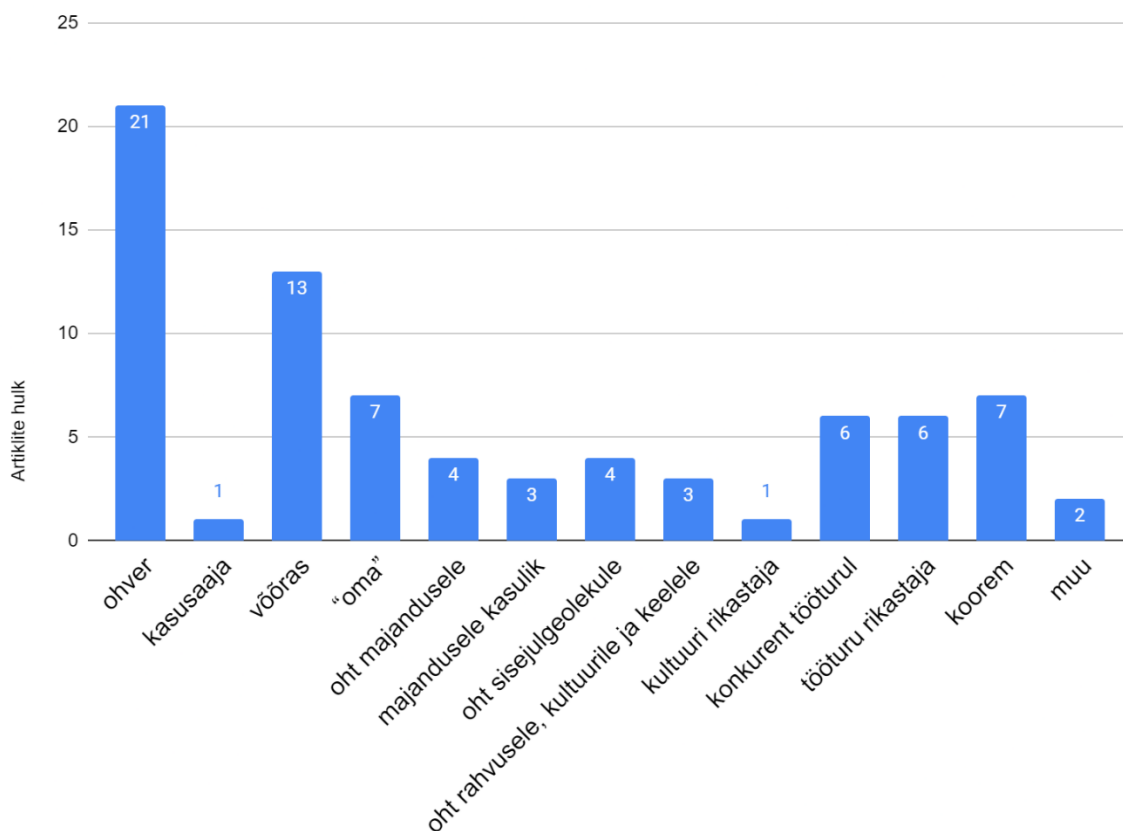
Hoiak põgenike suhtes	Artiklite arv
Pooldav, positiivne	15
Neutraalne	2
Kriitiline, negatiivne	2
Esitatud nii positiivseid kui ka negatiivseid argumente	6

Suuremas osas artiklitest olid põgenikud kujutatud passiivse grupina, kellega on vaja ühiskonnas midagi ette võtta, kuid üldine hoiak autorite ja kõneisikute seas oli põgenike vastu hooliv ja kaastundlik, viidates soovile neid aidata. Peaaegu kõigis artiklites, kus toodi välja põgenike saabumisega kaasnevaid probleeme nagu keelebarjäär või võimalik oht majandusele, oli samas esitatud ka põhjendusi, miks neid Eestis aitama ja toetama peaks. Seega saab öelda, et peamiselt suhtuti põgenikesse hästi ja abivalmilt ning kuigi kriitilisi seisukohti esines, ei olnud need üldvaates domineerivad.

4.1.4 Põgenikele antud rollid

Uuritud artiklites kujutati Ukrainast saabunud põgenikke paljudes eri rollides. Seda tehti nii artikliteüleselt kui ka -siselt, mis tähendab, et ka ühe artikli piires võis olla põgenikele antud mitu erinevat rolli. Joonisel 1 on näha, millised rollid artiklites esinesid.

Põgenikele antud rollid

Joonis 1. Põgenikele antud rollid Postimehe arvamuskirjutistes 2022. aastal.

Enim kujutati põgenikku kui ohvrit (21), eraldi välja tooduna kasusaajatena või teiste heatahtlikkuse ära kasutajatena kujutati põgenikku vaid ühes portreeloos, kus kirjeldati, et põgenik tahab Eestis töötades raha teenida, et Eestist ära minnes oleks mugavam elada. Põgenikke peeti tihti "võõrasteks" (13), kes on Eesti ühiskonnas eristuvad ning keda on vaja ühiskonda integreerida. Samas leidis ka kõneisikuid, kes raamistasid põgenikke kui "omasid" (7), kes sarnanevad eestlastele näiteks kultuuri, religiooni, mentaliteedi või ajaloo poolest. Üldiselt kujutasid põgenikke nii "võõra" kui ka "oma" rollides kõneisikud kõigist gruppidest, ainult poliitikud ei kujutanud põgenikke kordagi "omadena". Üks vabatahtlik kujutas neid mõlemas rollis korraga, kus "võõra" roll seisnes peamiselt selles, et põgenikud on kaugel tulnud abivajajad ning "oma" roll selles, et ta tajus soopõhist samastumist Ukraina naispõgenikega.

Artiklites oli vähesel määral välja toodud põgenike võimalikke mõjusid Eesti majandusele – põgenikest rääkides mainiti neljas artiklis nende võimalikku ohtu majandusele (näiteks “mustalt” töötamine või liiga suure majandusliku ressursi nõudmine), kuid kolmel korral oli toodud välja ka nende võimalik kasulik mõju (näiteks seni täitmata töökohtade täitmine). Majanduslikke positiivseid ja negatiivseid mõjusid nägid nii ajakirjanikud kui eksperdid. Majanduslikku ohtu puudutas lisaks ajakirjanikele ja ekspertidele ka poliitik Signe Riisalo. Neljal korral toodi välja põgenike võimalikku ohtu Eesti sisejulgeolekule, eriti just sellest aspektist, et ei ole teada, kes need tulijad täpselt on. Niisuguseid seisukohti väljendasid ajakirjanikud, poliitik Annely Akkermann ja julgeoleku ekspert Kadri Paas.

Üldiselt puudutati põgenike mõju Eesti rahvusele, kultuurile ja keelele suhteliselt vähe, kuid siiski toodi põgenike saabumisega kaasnevat võimalikku ohtu välja kolmes artiklis, eelkõige just keeleõppe ja lõimimise vaatepunktist. Oht kultuurile oli välja toodud Postimehe juhtkirjas, kuid seda mainisid ka üks spetsialist ja üks MTÜ esindaja. Kultuuri rikastajana kujutati põgenikku ühes portreeloos, milles oli kõneisikuks kunstikorraldusega tegelev põgenik, kes soovis Eestis erialast tööd leida.

Oluliselt rohkem pöörati tähelepanu põgenike positsioonile tööturul. Selle teema osas jaotusid põgenikele omistatud rollid võrdselt põgeniku kui tööturu rikastaja (6) ja põgeniku kui tööturule sisenenud konkurendi (6) vahel. Tööturu rikastajatena kujutasid põgenikke peamiselt ajakirjanikud ja eksperdid, aga ka üks poliitik. Ohuna kujutasid neid samuti eksperdid, aga ka kaks poliitikut ning üks MTÜ esindaja ja üks ajakirjanik.

Lisaks kirjeldati seitsmes artiklis põgenikku kui koormat ühiskonnale ja riigile. Nende artiklite hulka kuulusid mõlemad juhtkirjad ja üks portreelugu, aga koormana kujutasid põgenikke ka kaks poliitikut, üks ekspert ja ka vabatahtlik. Kahes ajakirjaniku kirjutatud arvamuskirjelduses rõhutati aga, et tuleb põgenike stereotüüpiseerimise vastu olla kriitiline ja vältida negatiivseid eelarvamusi.

Põgenikele on omistatud palju erinevaid rolle, osad neist on ka üksteisele vastandlikud – neid on kujutatud nii “võõra” kui ka “omana”, tuues ühel puhul välja erinevusi näiteks emakeeles ja päritolus, aga teisel juhul sarnast ajalugu ja kristlikku kultuuriruumi. Vastanduvates rollides võis põgenikke üksikutel juhtudel kujutada ka üks kõneisik, kirjeldades põgenikku nii “võõra”

kui ka “oma” rollis või nii tööturu konkurendi kui ka selle rikastajana. Kuigi põgenikke esitati valdavalt pigem negatiivsetes või halva mõjuga rollides, jäi artikliteüleselt domineerivaks põgeniku ohvriroll ja nende abivajadusele viidati rohkem kui kujutatavale võimalikule ohule. Suuri erinevusi kõneisikute gruppide vahel ei paistnud, kuid saab välja tuua, et ohtusid ja põgenikega kaasnevaid probleeme kujutati peamiselt juhtkirjades ning ka poliitikud tõid oma arvamused pigem välja põgenikega kaasnevaid ohtusid kui positiivseid külgi.

4.2 Teemad põgenikke puudutavates artiklites

Analüüsitud artiklites käis läbi mitmeid erinevaid teemasid, millele autorid ka erinevalt lähenesid. Artikliteüleselt välja joonistunud teemad (Tabel 4) jaotusid kolme suuremasse rühma: 1) põgenike võimalused ja takistused ühiskonnas hakkamasaamiseks; 2) põgenike läbielamised ja konflikti taust; 3) riigi ja põgenike vahelised suhted.

Tabel 4. Põgenikke kujutavates artiklites esinevad teemad.

Põgenike võimalused ja takistused ühiskonnas hakkamasaamiseks	Elamispiinad ja eluks vajalikud esemed
	Töövõimalused
	Kool ja haridus
	Keeleõpe ja -oskus
	Sobitumine ühiskonda
Põgenike läbielamised ja konflikti taust	Vaimne tervis
	Läbielamised ja saabumislood
	Agressori hukkamõist
	Stereotüpiseerimise hukkamõist
Riigi ja põgenike vahelised suhted	Vabatahtlik abi
	Teadmatuse olukorra ja tuleviku osas
	Riikliku abi pakkumise võimekus
	Võimalik oht Eestile

Järgnevas kolmes peatükis selgitan lahti, kuidas kõneisikud neid teemasid artiklites käsitlesid.

4.2.1 Põgenike võimalused ja takistused ühiskonnas hakkamasaamiseks

Esimesse gruppi kuuluvad otseselt Eesti ühiskonnas toimetulekuga kokku puutuvad olmelised teemad nagu elamispindade ja eluks vajalike esemete kättesaadavus, töövõimalused, haridustee jätkamine, eesti keele õpe ning läbisaamine (ja tekkida võivad probleemid) eestlaste, kohalike venelaste ja ukrainlaste vahel.

Elamispindade leidmise-pakkumise arutelus oldi üldiselt ühel meelel: põgenikel(e) on vaja leida pikaajaline koht elamiseks ning seda võimalust võiks pakkuda igäüks, kellel see võimalik on. Hoolimata sellest, et lõpuks ollakse Eestis ikkagi hea meelega nõus elupaika pakkuma, toodi negatiivsena välja ka elamispinna pakkumisega kaasnev vastutus põgenike juhendamise ja dokumentide organiseerimisega: *“Praegu läheb nende eest hoolitsemine justkui inimesele, kes eluruumi pakub. See on topeltvastutus, mis kõigile ei sobi”* (artikkel nr 5). Põgenike elamispindade kirjeldustest paistis välja nende tänulikkus ja leppimine ka väga vähesega.

Küllaltki palju oli vabatahtlike ja poliitikute seas ka juttu hädavajalike asjade annetamisest, ühe olulisemana toodi välja vajadus hügieenisidemete järele, kuid vajaminevate asjade nimekirjadesse kuulusid ka näiteks pesemisvahendid, voodipesud, laste mähkmed, toidunõud. Vajalike asjade teemat iseloomustasid autorite tähelepanekud, et need võivad olla sellised esemed, mille peale mitte-põgenikud ei pruugi alguses mõelda: *“Aga nende sahtlid ja kapid on tühjad! Kulpide ja pudrunuiade puudus on vabatahtlike ringis juba legendaarne.”* (artikkel nr 18), või siis asjad nagu nutiseadmed, mida põgenikud Eesti e-teenusteks, (kooli)töökaks ja lähedastega suhtlemiseks vajavad, aga küsida ei julge.

Püsiva elukoha leidmist peeti esmatähtsaks. Kõigi kõneisikute seas peeti edasist töökoha leidmist oluliseks alles siis, kui on elukoht olemas. **Töövõimalustest** räägiti peamiselt kahel suunal – peamiselt toodi välja, et põgenikel on vaja leida töökohad, et saada hakkama ja et nad ei jääks koormaks. Seda punkti kujutati ka põgenike endi hinnangul olulisena: *“Põgenikudki on avaldanud, et üks esmaseid plaane on leida elu- ja töökoht ning nad ei soovi kellelegi kaela peale jääda, nagu üks ukrainlanna mulle ütles”* (artikkel nr 15). Räägiti ka töökoha leidmise muredest ning sellest, kuidas põgenikud on valmis vahetama eriala ja tegema lihttööd, kui see peaks vajalik olema.

Teisest küljest toodi välja põgenike väärtus erialaspetsialistidena tööturul: *“Arvasin, et sellise haridusega inimest Lõõla metsade ja väljade vahele unustada on patt, ja andsin väärt spetsialistist teada psühholoogile ja eripedagoogile Kaja Sepale, kes lubas koduteel Ljudmila juurest läbi sõita”* (artikkel nr 4); *“võiks kasutada neid kümneid Ukraina sõjapõgenikest vaimse tervise spetsialiste, kes siia jõudnud ja kellest mitmed vabatahtlikuna niigi oma kaasmaalasi toetavad”* (artikkel nr 14). Ehk siis nähti ka Eestisse saabunud põgenikke inimestena, kes saaksid teisi abivajavaid põgenikke ka aidata.

Laste ja noorte haridustee jätkumist arutati vähemalt sama tähtsana kui täiskasvanute töövõimalusi. Hariduse osas oldi üldiselt üksmeelel – see peab võimalikult kiiresti jätkuma ning kindlasti eelistatult eestikeelses koolis. Toodi välja, et oluline on *“noorte pagulaste haridustee katkemise ja õpilüinkade tekke vältimine”* (artikkel nr 1), aga ka nende huvitegevuse jätkumine: *“Lastel ja noortel on vaja ennast võimalikult mugavalt tunda ja kiiresti tavapäraste tegevuste juurde naasta. Olgu nendeks siis jalgpall, klaverimäng, tantsimine või maalimine”* (artikkel nr 2). Tähtsa elemendina haridusalal mainiti ka seda, et noored põgenikud tunneksid ennast gruppi kaasatuna. Artiklites julgustasid organisatsioonide esindajad lapsi, õpetajaid ja huviringijuhte kiusamist märkama, põgenikke soojalt vastu võtma ning neile naeratama (artiklid nr 1 ja 2).

Kõneisikud pidasid üldiselt **keeleõpet** oluliseks, et põgenikud õpiksid kiiresti eesti keeles vähemalt algtasemel suhtlema ning anti ka mõista, et põgenikud ise on keeleõppes huvitatud: *“Nüüd mõtlen, et ehk peaks hakkama keelt õppima. Tere ja aitäh ma muidugi oskan öelda,” sõnas Aleksei*” (artikkel nr 4). Lisaks peeti oluliseks, et eesti keelt õpiks ka lapsed ja noored: *“Trennidesse pange välja plakatid, kus on tõlked põhisõnadele “aitäh”, “tule”, “jah”, “ei” ja nii edasi, et lastel oleks mugavam suhelda.”* (artikkel nr 2).

Seetõttu rõhutati, et koolilaste haridus peaks olema eesti keeles ning leidus ka tulevikku vaatajaid, kes uskusid, et pärast aastat eestikeelses koolis võivadki lapsed juba eesti keeles rääkida. Osaliselt peeti seda oluliseks, et integreerida noored eestikeelsesse kultuuriruumi, aga teisalt toodi välja pikaajalist ühtsele eestikeelsele kooliharidusele ülemineku eesmärki.

Kuigi keeleõpet tähtsustati, oli artiklites ka viidatud sellele, et vajadusel saab põgenikega suhtlemiseks kasutada ka inglise või vene keelt, isegi kui neid keeli väga hästi ei osata: *“Oma*

täielikus vene keele oskamatuses ma pagulaste poolelt vestlusest suurt midagi aru ei saanud, kuid mõistsin siiski lauset, mis läbi terve vestluse naiste suust kõlas: “Bolshoy, bolshoy spasibo!”” (artikkel nr 13). Samuti toodi välja tehnoloogia kasutamise võimalus: “Mul puudus mõlemaga ühine keel, kuid tõlkeprogrammi ja kehakeele abil suutsime end vastastikku selgeks teha.” (artikkel nr 1). Keelearutelus tõid suhtlemise lihtsustamise võimalusi välja ennekõike organisatsioonide esindajad. Ajakirjanikud ja eksperdid rõhutasid pigem keeleõpet koolides ja tavaelus, sidudes seda põgenike ühiskonda integreerimisega.

Põgenike sobitumine ühiskonda oli arutus kolme erineva ühiskonnagrupi vaates: suhted eestlastega, suhted kohalike venelastega ning suhted kohaliku ukrainlaste kogukonnaga. Mitmed tõid välja põgenike sarnasusi eestlastega – ühiskonda integreerumist lihtsustavate teguritena toodi välja nii sarnast kultuuri: “Samuti kergendab ukrainlaste Eesti ühiskonda integreerumist sarnane kultuuri- ja komberuum” (artikkel nr 1) kui ka ühist ajalugu: “Elasime pool sajandit samas vägivaldses ja sõjakas riigis – sunniviisil ja vastumeelselt” (artikkel nr 22). Arvamusliidrid tõid ka näiteks inimesi, kes olid Eestist sõja ajal põgenenud ning kelle lugude kaudu kutsuti üles praegusi põgenikke toetama.

Ühe potentsiaalse probleemina nähti venemeelsete kohalike venelaste vaenulikkust põgenike vastu. Seda kardeti nii venekeelset psühholoogiteenust pakkuvatelt inimestelt, aga ka lastest põgenike uutelt koolikaaslastelt, seda eriti venekeelsetes koolides. Konfliktiohtu kohalike venelaste ja saabunud põgenike vahel tõid välja peamiselt eksperdid ja ajakirjanikud.

Ühiskonda sobitumise teema all juhiti ka tähelepanu juba pikemat aega Eestis elavale ukrainlaste kogukonnale: “Siin on ees ootamas kaasmaalastest kogukond, paljudel juhtudel ka sugulased ja sõbrad” (artikkel nr 1). Lisaks toodi ühiskonda lõimimist lihtsustava asjaoluna välja, et erinevalt teistest riikidest pärit varjupaigataotlejatest on ukrainlastel Eestis olemas turvavõrgustik: “sõjapõgenikke ei võtnud vastu mitte ainult kohalikud eestlased ja Kremli vaenulikkust mõjutustegevusest “puhtad” venelased, vaid ka arvestatav hulk etnilisi eestistunud ukrainlasi” (artikkel nr 22).

Ühiskonnas hakkamasaamiseks pidasid kõneisikud oluliseks peamiselt igapäevaselt tähtsaid asju nagu elukoht, töökoht ja koolikoht. Suur osa arutlust oli lahendustele orienteeritud – kui oli juttu sellest, et põgenikud ei oska eesti keelt, tähtsustati laste panemist eestikeelsetesse

koolidesse või toodi välja võimalusi, kuidas suhtlemist lihtsustada. Kõigi artiklite üleselt jäi peale arusaam, et põgenikud on vaja kohalikku ellu ja kultuuri integreerida, et nad Eesti ühiskonnas paremini hakkama saaks.

4.2.2 Põgenike läbielamised ja konflikti taust

Teise teemadegrupi kuuluvad põgenikke inimlikustavad teemad, mille kaudu avaldus eelkõige neile antud ohvriroll, aga ka põhjused, miks kõneisikute arvates peaks põgenikke aitama.

Artikliteüleselt toodi tähtsa elemendina välja sõja mõjud **põgenike vaimsele tervisele**. Tähelepanu väärivana rõhutati põgenike traumakogemusi, hirmu ja segadust, millega põhjendati ka nende toetamise vajadust. Mitmed autorid kirjutasid, et pagulaste läbielamised on teistele hoomamatult hirmsad: *“Võime vaid üritada ette kujutada, milliseid sõjakoledusi on siia jõudnud inimesed pidanud nägema, millist peataolekut ja hirmu kogema”* (artikkel nr 1); *“Eestlastena on raske kujutleda, kui suured haavad on Putini Venemaa rünnakud löönud paljude põgenike suhetesse mitte ainult Venemaal elavate sõprade-tuttavate-kolleegidega, vaid ka perede vahele”* (artikkel nr 14). Põgenike traumakogemust mainiti kõigi kõneisikute gruppide seas.

Esile toodi ka probleeme vaimse tervise abi kättesaadavusega ning põgenike vähese teadlikkusega pakutavatest võimalustest. Leiti, et professionaalseid traumaterapeute napib, mistõttu satuvad ärakuulaja rolli hoopis näiteks vabatahtlikud: *“Ma räägin nendega, neil on vaja kellegagi rääkida. Mida kauem on inimene sõjakoldes olnud, seda raskemaks ja tihtipeale ka brutaalsemaks muutuvad tema lood ning kogemused”*, (artikkel nr 18). Teraapia puhul täheldati ka keele olulisust – põgenik võiks saada oma murest rääkida enda emakeeles, olgu selleks siis vene või ukraina keel. Vaimse tervise ohukohana märgati ka koolikiusamist, *“Eriliselt haavatavas seisus pagulaslapsed on kiusajatele kerge saak”* (artikkel nr 1), mille üheks lahenduseks peeti eestikeelsesesse kooli õppima minemist, kuna seal on vähem lapsi, kelle perekonnad toetavad Venemaad. Vaimse tervise abi vajadust ja kättesaadavust tõid välja peamiselt eksperdid, aga ka organisatsioonide esindajad, vabatahtlikud ja poliitikud.

Vaimse tervise aruteluga on seotud ka põgenike **saabumislood ja traumeerivad läbielamised**, mida kirjeldati peamiselt portreelugudes. Saabumislugusid kirjeldati pigem konkreetsete juhtumite baasil, tuues välja nii juhtumeid, kus teekond oli lihtsam kui ka selliseid, kus teekond Eestisse oli raske. Kuigi peamiselt kujutati Eestit kui põgenikele turvalist kohta, oli näha, et see pole kõigi põgenike jaoks nii: *“Esmaspäeva õhtul Ukraina põgenike seas Paidesse jõudnud Zaporizžjast pärit Marina ei soovi avaldada oma täisnime ega luba ennast pildistada, sest pelgab isegi Eestis olles, et räägitu jõuab mingil viisil Vene võimude kõrvu, nad leiavad ta üles ja maksavad sõnade eest kätte.”* (artikkel nr 3).

Üldiselt kumas kõigist artiklitest läbi **hukkamõist Venemaa suunas**. Mõnedes artiklites käsitleti seda üldisemalt, mõnes toodi välja pigem konkreetseid juhtumeid ja tagajärgi ja öeldi oma arvamus otse välja: *“Enne esimese tööpäeva algust viin hommikul aborti tegema noorukese ukrainlanna, kellest viis vördjat üle käis”* (artikkel nr 18). Rõhutati, kuidas ka Eesti oleks võinud sattuda Venemaa rünnaku ohvriks ning kuidas agressiivne riik ei hooli kellegi eludest: *“See väljendub reljeefselt näiteks selles, kuidas igasuguse ettevalmistuseta vene noori saadetakse täna Ukrainasse sõdima, saadetakse kahurilihaks”* (artikkel nr 11), samuti toodi välja sõjakoledusi: *“Vale ja lubadustest taganemine, mittekonventsionaalne sõjapidamine sõja igas astmes ning viisil ja vahenditega on omandanud eriliselt jälestusväärseid mõõtmed”* (artikkel nr 11); *“Kas te ei ole kuulnud, et Putin ründab Ukrainat kõige verisemal moel, kas te sõjakuritegudest midagi teate?”* (artikkel nr 10). Ühtlasi toodi üksikutes artiklites välja, et Ukraina võitlemine Venemaa vastu on oluline ka Eestile: *“ukrainlased võitlevad meie vabaduse eest”* (artikkel nr 12).

Mõnes artiklis **mõisteti hukka põgenike stereotüpiseerimist** üldisemalt – spetsiifilisemalt toodi võrdlusi 2015. aasta pagulaskriisi ja -kvootidega ning rõhutati, kuidas Eestis reageeriti tollal üle: *“Mis kõik pidi hakkama juhtuma, kui Eestisse jõuab mõnisada pagulast peamiselt Süüriast – eesti kultuur ja eesti keel satuvad ohtu, kuritegevus lendab taevasse, pagulased võtavad ära meie töökohad (selle väite vastupidine versioon väitis küll, et nad ei teegi midagi ja parasiteerivad sotsiaaltoetuste peal) jne”* (artikkel nr 21). Kuigi tunnistati, et mõned kümnete tuhandete põgenike hulgas Eestisse tulnud võivadki olla pahatahtlikud, leiti siiski, et *“on ülioluline, et need negatiivsed momendid ei jääks peale”* (artikkel nr 17) ning et põgenikele tuleb läheneda empaatiliselt ja süsteemselt ilma, et hakataks üksikjuhtumite pealt üldistama.

Peale negatiivsete stereotüüpide toodi välja ka probleemid n-ö “ideaalse põgeniku” konstrueerimise juures. Selle puhul toodi välja, et kuigi võidakse läbi viia uurimusi, kus selline ideaalne portree välja selgitatakse, on tegemist absurdse lähenemisega. Ideaali konstrueerimise asemel peeti oluliseks tuua esile põgenike erinevusi, sest *“stereotüüpide vastu võitlemiseks on esimene samm nende teadvustamine”* (artikkel nr 23). Stereotüüpe mõistsid kõige konkreetselt hukka just ajakirjanikud arvamusartiklites (Erkki Bahovski kirjutas sellel teemal lausa mõlemad oma arvamusartiklid), teised kõneisikute grupid seda teemat otseselt eriti palju ei puudutanud.

Põgenike läbielamistest ja konflikti taustast räägiti põgenikke toetavast vaatepunktist. Rõhutati erinevaid sõjaõudusi, mida nad kannatanud on, tähtsustati vaimse tervise abi kättesaadavust ning selle mõju põgenike haavatavusele. Samuti mõisteti hukka Venemaad ning mõnel puhul teadvustati ka põgenikele omistatud stereotüüpide kahjulikkust.

4.2.3 Riigi ja põgenike vahelised suhted

Kolmas grupp sisaldab nii teemasid, mille kaudu lahati Eesti (nii riigi kui rahva) toetust ja selle piire, aga ka põgenike tulevikku ja mõju Eestile.

Vabatahtlike abi sai üldiselt kõneisikutelt kiita – tänati inimesi, kes on oma aega ja raha pühendanud ning toodi välja annetajate lahkust ning kiirust. Põgenike positiivset ja üllatunud reaktsiooni abile peeti eriti märkimisväärseks. Mitmed autorid mainisid, kuidas põgenikud ei võta abi enesestmõistetavana: *“Keegi neist ei oota, et neile hõbekandikul lõputult asju ette kantakse”* (artikkel nr 18); *“nutiseadmete saajad on koos tänulikkusega ka imestunud ja üllatunud – kas tõesti tasuta?, kas tõesti päriks?”* (artikkel nr 19). Niisuguseid seisukohti oli näha peamiselt portreelugudes, aga ka vabatahtlike ja mõne eksperdi artiklites.

Abivajaduse kirjelduste ja abistajate kiitmise kõrval kostus ka autorite üleskutseid ukrainlasi aidata: *“Paneme kõik välja, riigina ja igapäevs enda eest, et põgenikud oleksid hoitud ja Ukraina sõjamehed ei peaks muretsema lähedaste pärast”* (artikkel nr 6). Erinevaid abistamise või suhtumise alaseid üleskutseid lugejatele leidis kõigi kõneisikute gruppide seas.

Lisaks vabatahtlikule abile oli arutelu all ka **riikliku abi pakkumise võimekus**, seda eriti Postimehe juhtkirjades, kus arutleti selle üle, millal Eesti enam põgenikke vastu ei peaks võtma: *“Pole välistatud, et mingist piirist alates tuleb öelda: me rohkem ei saa ega suuda, meie võimetel on piir.”* (artikkel nr 9). Ka poliitikud tõid välja erinevaid riikliku abiga seotud probleeme nagu pikad järjekorrad piiril ja rahvusvahelise kaitse taotlemisel teeninduspunktides, samas ka probleeme majutuskohtade leidmisega: *“Me oleme üsna hädas, leidmaks neile pikaajalisi majutuskohti, neid lihtsalt ei ole Eestis.”* (artikkel nr 12). Samas märkisid poliitikud, et seadusega ei saa piirata, kui palju põgenikke Eestisse jõuab, mistõttu tuleb Eestil nad kõik vastu võtta: *“Isegi kui kogu Eesti võimalused on ammendunud, ei saa me saata kedagi tagasi, me saame saata edasi, teistesse rahulikesse riikidesse.”* (artikkel nr 6).

Abi pakkumise võimekusega on seotud **ohutunnetus Eesti majandusele ja julgeolekule** – ühelt poolt kaasnes suure hulga põgenike toetamisega hirm, et põgenike majutamine ja psühholoogilise toe pakkumine on rahaliselt väga kulukas, kuid samas loodetakse, et see tasub ennast ära, kui põgenikud peagi tööle saavad: *“See raha ei tee neid rikkaks, aga aitab neil toime tulla. Meie ootus on, et nad suunduvad tööturule.”* (artikkel nr 12). Üks ajakirjanik tõi ka välja et põgenikel pole olnud majandusele otseselt tajutavat mõju: *“[Põgenikud] ei ole tõstnud bensiini hinda, kommunaalkulusid ega viinud euro kurssi samale tasemele dollari omaga.”* (artikkel nr 21).

Samas nägi üks spetsialist tööturul võimalikke riske, peamiselt just seoses ümbrikupalgaga ja põgenike teadmatusega Eesti seadustikust, mistõttu võib kaduma minna maksuraha: *“Kui tugiisik ei lähe maksuametisse kaebama, jääb Eesti riik kümnetest tuhandetest maksueurodest ilma.”* (artikkel nr 16). Kõneisikuid, kes tundsid muret põgenike majandusliku seisu ja suure hulgaga kaasnevate majanduslike ja julgeolekuliste ohtude pärast oli mõni veel, nendeks olid mõned ajakirjanikud ja üks poliitik, kes rõhutas: *“Tuleb meeles pidada, et kui sõda on kehtiva õiguskorra segi paisanud, liiguvad samuti vabalt ringi igasuguste halbade kavatsustega tegelased.”* (artikkel nr 6). Üks ajakirjanik tõi välja ka seose majandusliku olukorra ja põgenike põhjustatud julgeolekuohu vahel: *“Lisaks majanduslik kitsikus, mis võib muidu seni ausalt oma elu elanud inimesi panna tegema kahetsusväärseid tegusid.”* (artikkel nr 17).

Enamiku eelnevaid teemasid võttis kokku mitmetes artiklites esinenud arutelu **teadmatusest hetkeseisu ja põgenike tuleviku osas**. Segadus tuleviku osas oli teemaks nii Eesti kui ka

põgenike vaatepunktist. Äsja Eestisse jõudnud põgenikud ei tea täpselt, mida edasi teha – vaja on alustada uues riigis uut elu, kuid samas ei tea keegi, kuidas või kui kauaks. Tähtsaks peeti elukoha leidmist, kuid töö osas olid portreelugudes kujutatud põgenikud ebakindlad: *“Esmane on leida endale elukoht, kuid mis tööst saab, ei tea”* (artikkel nr 8); *“Kas ta siin õpetajana tööd leiab, on suur mõistatus.”* (artikkel nr 5). Samuti seostus põgenike teadmatuslega varem mainitud vaimse tervise abi kättesaadavus ning teadmatust ja abivajadust seoses Eesti seadustes orienteerumisega ja dokumentide taotlemisega. Ühes juhtkirjas toodi ka välja see, et Eesti ei tea täpselt, kui palju Ukraina põgenikke siin on: *“Meil pole aimugi, kas inimene, kes deklareeris piiril, et jääb Eestisse, siiski hoopis näiteks Soome ei läinud.”* (artikkel nr 24). Samas artiklis puudutati ka teadmatust selle osas, kas põgenikud saavad paralleelselt toetust ka mõnest teisest riigist ning seda, mis saab tulevikus. Tulevikust rääkisid veel mõned kõneisikud, peamiselt ajakirjanikud, kes arutlesid selle üle, kas ja millal põgenikud plaanivad tagasi minna, kas võib-olla tuleb põgenikke veel juurde ning mis saab põgenikest siis, kui ajutine kaitse lõppeb.

Põgenike ja riigi vahelisi suhteid kujutati sellisena, et riik on toetaja rollis ja põgenik abivajaja. Kuna oldi teadlikud, et riik ei jaks põgenikke lõputult toetada ning et vabatahtliku abi pakuti palju, leidus artiklites ka üleskutseid lugejatele. Samas esines ka põgenike kujutamist ohuna, seda peamiselt majandusele, kuid puudutati ka julgeolekulisi teemasid ning teadmatust tuleviku osas. Hoolimata ohu konstrueerimisest, olid põgenikud aga enamasti kujutatud vääriliste ja tänulike abivajajatena ning need autorid, kes kujutasid põgenikke võimaliku ohuna, märkisid ka, et see enamiku tulnute kohta ei kehti.

Niisiis peeti põgenikest rääkimisel oluliseks kirjeldada palju erinevaid teemasid. Kuigi valdav osa arutelust oli suunatud probleemidele, tehti seda eesmärgiga tõhustada pakutavat abi ning arutelu käis põgenikke toetavast vaatepunktist. Läbivalt peeti oluliseks, et põgenikud saaks ühiskonda integreeritud, et neil oleks elukoht, töö või kool ning et nad oskaksid siinset keelt. Kuigi arutelust käisid läbi ka põgenikega kaasneda võivad ohud, kujutati neid kõigis artiklites abi väärilistena. Eestlaste ja saabunud ukrainlaste vahel toodi välja ka kultuurilisi, religioosseid ja ajaloolisi sarnasusi. Venemaa tegevuse hukkamõist ja väited, et Ukraina võitleb ka Eesti eest, viitasid sellele, et paljude kõneisikute hinnangul on Eestil soov ja moraalne kohustus põgenikke aidata.

4.3 Põgenikke kirjeldav keelekasutus

Ukraina põgenikke kirjeldavat keelt uurides analüüsisin eraldi nimetusi, omadussõnu ning kujundlikke väljendeid ja metafoore. Nimetused ja omadussõnad jaotasin gruppidesse nende tonaalsuse alusel. Kujundlikud väljendid ja metafoorid jaotasin gruppidesse väljendites esinevate teemade kaupa.

4.3.1 Põgenike kohta kasutatud nimetused

Ukraina põgenike kohta kasutatud nimetused jagunesid tonaalsuse järgi kolme gruppi. Tabelis 5 toon välja need grupid, detailsemad kategooriad ja ka mõned näited, millele viitan artikli numbriga järgi (nt artikkel nr 6 = a6). Valdavalt esines artiklites neutraalseid ja kirjeldavaid nimetusi, kuid palju oli ka nimetusi, mis tekitasid lugejas põgenike vastu kaastunnet, sümpaatiat ning esitasid neid positiivselt. Põgenike vastu negatiivseid ja nende võõrastaatust rõhutavaid sõnu kasutati vähem ning mitmel juhul koos eituse või ironiaga.

Tabel 5. Pagulaste kohta kasutatavad nimetused ja nende tonaalsus.

Nimetuse tonaalsus	Täpsem kategooria	Näited
Neutraalne	Põgenikustaatus kirjeldav	“põgenik” (nt a5), “saabujad” (a6), “Eestisse jääja” (a6), “pagulane” (nt a9), “rahvusvahelise kaitse saaja” (a12), “põgenenu” (a16)
	Ühiskondlikku ja kultuurilist kuulumist kirjeldav	“inimene” (a2), “pere” (a5), “[Ukraina sõjameeste] lähedased” (a6), “kristlane” (nt a22)
	Rahvust kirjeldav	“ukrainlane” (nt a1), “Ukraina kogukond” (a2), “Ukraina passiga etniline venelane” (a22)
Positiivne	Ohvristaatus rõhutav	“abivajaja” (nt a7), “hättasattunu” (a13), “ohver” (nt a1)
	Sugu rõhutav	“naine” (nt a8), “ema” (a3), “ukrainlanna” (nt a3), “poeg” (nt a4), “daamid” (nt a13)

	Vanust rõhutav	“laps” (nt a2), “eakad” (nt a6), “põnn” (a16), “noor” (a8)
	Haritust ja töökompetentsi rõhutav	“väärt spetsialist” (a4), “kooliõpetaja” (a5), “naisarst” (a 23), “müüja” (a5), “teenindaja” (a5), “koka abiline” (a5), “ärijuht” (a4), “logopeed-defektoloog” (a4), “tippspetsialist” (a19)
	Isikuomadusi kirjeldav	“hakkaja” (a14)
Negatiivne	Võõrastaatust rõhutav	“võhivõõras” (a13), “võõras” (nt a22)
	Ebasoovitud omadusi rõhutav	“pätt” (a17), “prostituut” (a17), “kaak” (a21), “paadunud putinist” (a22)
	Ohvristaatust rõhutav	“kerge saak” (a1), “kannatanu” (a10), “abitu” (a7)

Põgenike suhtes neutraalsed sõnad olid laialt kasutuses eelkõige põgenikustaatuse faktilisel kirjeldamisel. Näiteks kasutati kõiki tüüpi artiklites ja kõigi gruppide kõneisikute poolt sõnu ja väljendeid nagu “põgenik” (nt artikkel nr 5), “saabujad” (artikkel nr 6), “pagulane” (nt artikkel nr 9), “rahvusvahelise kaitse saaja” (artikkel nr 12), “põgenenu” (artikkel nr 16), aga ka “Eestisse jääja” (artikkel nr 6). Neutraalse tonaalsusega sõnadega kirjeldati ka põgenike ühiskondlikku või rahvuslikku kuuluvust: näiteks “inimene” (nt artikkel nr 2), “kristlane” (nt artikkel nr 22), “ukrainlane” (nt artikkel nr 1) ja ühel juhul “Ukraina passiga etniline venelane” (artikkel nr 22).

Põgenike suhtes positiivsed sõnad olid samuti laialt kasutuses. Positiivse tooniga sõnade abil kujutati põgenikke peamiselt kui naisi ja lapsi, kes on raskes olukorras ja vajavad eestlaste abi. Neid kirjeldati näiteks kui “abivajaja” (nt artikkel 7) või “hättasattunu” (artikkel nr 13). selliseid sõnu kasutasid näiteks mõned eksperdid, vabatahtlikud, ja poliitikud, kes olid põgenikega ka ise kokku puutunud ning tõid välja, millist abi põgenikel veel vaja oleks.

Peale põgenikustaatus ja päritoluriigi kasutati põgenikele viitamiseks kõige rohkem nende sugu (“*naine*”, “*ukrainlanna*”, “*poeg*”). Seda tehti eriti palju portreelugudes tegelastele viidates, aga põgenike naiseks olemist tõid välja ka mõned teised kõneisikud. Kusjuures rõhutati just naiste sugu, vahel viidati põgenikele kui naistele ka üldisemas mõttes. Meespõgenikest ei räägitud, ainult alaealistele viidati mõnes artiklis kui pojale. Natuke vähem, aga siiski, rõhutasid kõneisikud ka põgenike vanust, rääkides enamasti just noortest naistest, lastest ja eakatest. Eriti viidati lastele ja noortele kooliharidusest rääkivates artiklites.

Artiklites, kus räägiti saabunud põgenikest ja töökohtadest, rõhutasid nii portreelugude autorid kui ka mõni poliitik ja ekspert just põgenike kõrget haridustaset ja tööalast kompetentsi, viidates põgenikele hinnangute ja ametinimetustega nagu “*väärt spetsialist*” (artikkel nr 4) ja “*kooliõpetaja*” (artikkel nr 5), ühel juhul mainides lisaks inimese sugu (“*naisarst*” (artikkel nr 23)). Madalat haritust ei toodud välja kordagi ning isegi ühiskonnas n-ö vähem väärtustatud ametid nagu müüja või teenindaja olid kasutusel positiivses kontekstis. Põgenike isikuomadusi kirjeldavaid positiivseid nimetusi oli ainult üks – sõna “*hakkaja*” (artikkel nr 14) kasutas üks ekspert rääkides muljest, mille põgenikud on meedias jätnud, kuid sellele lisandus selgitus, et tegelikult ei ole kõigil põgenikel vaimse tervisega nii hästi.

Põgenike suhtes negatiivseid sõnu kasutati üldiselt vähe. Sõnasõnaliselt, et Ukrainast tulnud on “*võõrad*” (nt artikkel nr 13), ütlesid üks vabatahtlik ja üks ekspert, kuid pigem viidati sellele mõttele artiklites muudel viisidel. Negatiivsema alatooniga sõnadega viitasid näiteks üks ekspert ja üks organisatsiooni esindaja ka sellele, et põgenik on “*abitu*” (artikkel nr 7) ja kuidas põgenike lapsed on kiusajatele “*kerge saak*” (artikkel nr 1). Samas ei kasutatud neid negatiivse tooniga väljendeid negatiivsuse väljendamiseks, vaid siiski kaastunde ja sümpaatia tekitamiseks. Ajakirjanik Erkki Bahovski artiklites leidis ka otseselt ebasoovitavate omadustega seotud sõnu nagu “*pätt*” (artikkel nr 17), “*kaak*” (artikkel nr 21) ja “*prostituut*” (artikkel nr 17), kuid nendega kaasnesid täpsustused, et autor ei pea selliste põgenike hulka suureks ega ohtlikuks. Prostitutsiooni teema tulenes tema artiklis üldse poliitik Mart Helme sõnavõtust Riigikogus. Üsikuid ebasoovitud omadustega põgenikke kirjeldas lisaks ekspert Kadri Paas sõnapaariga “*paadunud putinist*” (artikkel nr 22).

Põgenikele viitamiseks kasutati peamiselt neutraalseid nimetusi nagu “*põgenik*” ja “*ukrainlane*”, samas olid üsna laialt kasutusel ka sõnad “*naine*” ja “*laps*”, mille abil toonitati

põgenike haavatavust ja abi väärimist. Põgenike haritust ja ametialast tausta kirjeldades kasutati ainult positiivset sõnavara, mille abil viidati nende kõrgharitusele, spetsialistiks olemisele ja valmisolekule teha igasugust tööd. Samuti on tähelepanuväärne, et ametitest rääkides ei piirdutud üldistavate sõnadega, vaid toodi välja konkreetsed ametid, milles põgenikud varem töötanud on. Sellise kirjelduse abil kujutati põgenikke mitte kui ebamäärase haridus- ja töötaustaga inimesi, vaid kui inimesi, keda ka Eesti tööturul vaja on. Harva kasutasid kõneisikud põgenike kirjeldamiseks ka negatiivse tähendusega nimetusi, mille abil kujutati neid kui võõraid ja abituid inimesi, kuid seda pigem kaastunnet äratava nurga alt. Kaks autorit kasutasid ka karmimaid negatiivseid sõnu, justkui põgenikke kui halbade kavatsustega inimesi kujutades, kuid nad ei väitnud, et põgenikud päriselt ka sellised oleks, vähemalt mitte olulise osakaaluga. Seega saab väita, et põgenikke kujutati peamiselt neutraalse ja positiivse tooniga sõnadega, rõhutades ennekõike nende põgenikustaatus ja abivajadust.

4.3.2 Põgenike kohta kasutatud omadussõnad

Omadussõnad, mida kasutati Ukraina sõjapõgenike kirjeldamiseks, jaotasin samuti tonaalsuse järgi kolme suuremasse gruppi, mille alakategooriad ja näited on nähtavad tabelis 6. Kõige rohkem kirjeldati põgenike positiivseid isikuomadusi, kuid oluliseks peeti ka nende ohvristaatuse ja haavatuse välja toomist. Erinevalt põgenike kohta kasutatud nimetustest kordusid omadussõnad artikliteüleselt vähe.

Tabel 6. Põgenike kohta kasutatud omadussõnad ja nende tonaalsus.

Omadussõna tonaalsus	Täpsem kategooria	Näited
Neutraalne	Põgeniku seaduslikku olukorda kirjeldav	“ <i>alaealine</i> ” (a5), “ <i>koolikohustuslik</i> ” (a1), “ <i>demobiliseeritud</i> ” (a24)
	Kuulumist kirjeldav	“ <i>erinev</i> ” (a1)
	Keeleoskust kirjeldav	“ <i>ukrainakeelne</i> ” (a17), “ <i>venekeelne</i> ” (a17)
Positiivne	Kuulumist kirjeldav	“ <i>sarnane</i> ” (a1), “ <i>oma</i> ” (a22)
	Vanust rõhutav	“ <i>noor</i> ” (nt a8), “ <i>nooruke</i> ” (a18)

	Haritust rõhutav	“psühholoogi haridusega” (a4), “kõrgharidusega” (a24)
	Positiivseid isikuomadusi ja reaktsioone kirjeldav	“lahke” (a3), “rõõmsatujuline” (a4) “tugev” (a10), “asjalik” (a14), “krapsakas” (a14), “tänuulik” (a19), “ideaalne [põgenik]” (a23), “ilus” (a17), “hea” (a17)
Negatiivne	Ohvristaatust rõhutav	“haavatav” (nt a1), “traumeeritud” (nt a14), “väsinud” (a6), “õbluke” (a8), “piiratud elukogemusega” (lapse kohta) (a1)
	Ebasoovitav omadusi rõhutav	“paha” (a10)

Mõned **neutraalse tonaalsusega omadussõnad**, mida põgenike kohta kasutati, kirjeldasid nende positsiooni riigi jaoks, nt “koolikohustuslik” (artikkel nr 1) või “demobiliseeritud” (artikkel nr 24), aga ka nende emakeelsust. Artiklis number 17 eristas ajakirjanik Erkki Bahovski põgenikke kui “ukrainakeelne” ja “venekeelne”, kuid ei andnud kummagi kohta hinnangut, vaid pigem tähtsustas erikeelsete põgenike vahelist võrdsust. Lisaks käsitles üks MTÜ esindaja põgenikke eesti inimestest erinevana (artikkel nr 1), arutledes selle üle, kuivõrd on Eesti kooliõpilased valmis endast erinevaid aktsepteerima.

Positiivse tonaalsusega omadussõnu oli artiklites kokku palju. Põgenike isikuomadusi ja reaktsioone kirjeldati näiteks sõnadega nagu “lahke” (artikkel nr 3), “asjalik” (artikkel nr 14), “krapsakas” (artikkel nr 14), “rõõmsatujuline” (artikkel nr 4) ja “tänuulik” (artikkel nr 19), näidates kõneisikute hoiakut nende meeldivuse osas. Positiivseid isikuomaduste kohta käivaid omadussõnu kasutati just portreelugudes, kuid lisaks leidis neid psühholoogiaekspert Kätlin Konstabeli arvamuskirjeldustes. Samas olid paar positiivset omadust (“ideaalne [põgenik]”, “tugev”) esitatud ajakirjanike arvamuskirjeldustes kui mitte nende endi poolt antud hinnangud, vaid teatava ironiaga mõelduna, jäädes artikli üldpildis siiski põgenikke toetavale seisukohale. Positiivse tooniga omadussõnade abil kirjeldasid üksikud ajakirjanikud ja organisatsioonide esindajad ka põgenike vanust, haritust (näiteks “kõrgharidusega”), aga ka sarnasust Eesti inimestega ja kuuluvust “meie”-gruppi.

Negatiivse tonaalsusega omadussõnad olid artiklites samuti suhteliselt vähesel määral olemas. Peamise osa neist sõnadest moodustasid sellised, mis viitasid põgenike ohvristaatusele ning mida kasutasid organisatsioonide esindajad, spetsialistid ning mõnel puhul ka portreelugude autorid eesmärgiga kujutada põgenikke kui abivajavaid: näiteks “*haavatav*” (nt artikkel 1), “*traumeeritud*” (nt artikkel 14), “*õbluke*” (artikkel nr 8). Lastele viidati kui eriti haavatavatele inimestele, kuna nad on “*piiratud elukogemusega*” (artikkel nr 1). Ajakirjanik Juku-Kalle Raidi artiklis leidis ka otseselt halvustav sõna “*paha*” (artikkel nr 10), mida ta kasutas irooniaga, imiteerides põgenikekriitilisi inimesi.

Omadussõnu kasutati artiklites üldiselt pigem vähe. Neid esines rohkem portreelugudes, kus ajakirjanikud kasutasid põgenike isikuomaduste kirjeldamiseks peamiselt positiivseid omadussõnu, mille abil kujutati muuhulgas näiteks põgenike head tuju ja asjalikkust. Positiivsete omadussõnadega rõhutati ka põgenike haritust, eestlastele sarnanemist ja noorust, mille kaudu jäi lugedes põgenikest meeldivate, lähedaste ja intelligentsete inimeste mulje. Samas olid kasutuses ka neutraalse tooniga omadussõnad, mille abil kirjeldati põgenike emakeelsust ja olukorda riigi suhtes – seda eriti koolikohustuslike laste ja alaealiste puhul. Negatiivse tooniga omadussõnu kasutasid põgenikega vahetumalt kokku puutunud kõneisikud (ehk portreelugude autorid, asjakohaste organisatsioonide esindajad ja spetsialistid), et kirjeldada põgenikke kui teistest haavatavaid ja palju üle elanud abivajajaid. Otseselt negatiivset hinnangut endas kandvat omadussõna kasutati vaid korra, ning sedagi irooniaga, kuna artikkel lükkas ümber põgenike kohta käivaid süüdistusi.

4.3.3 Põgenikke kirjeldavad kujundlikud väljendid

Kujundlikud väljendid, mida põgenike kohta kasutati, jaotusid teemade kaupa järgmistesse kategooriatesse: 1) loodusteemalised; 2) reisimis- ja liikumisteemalised; 3) keha ja välimuse teemalised; 4) toiduteemalised; 5) muu. Mõned nendest kategooriatest jaotasin omakorda alakategooriateks.

Enim kasutatsid kõneisikud enda kujundlikuks väljendamiseks **loodusega seotud väljendeid** (tabel 7), millest omakorda oli enim veeteemalisi, mille abil kirjeldati saabuivate põgenike suurt hulka. Põgenike suurt hulka ja kohati järsku saabumist võrdlesid veega kaks poliitikut ning ühe juhtkirja autor, kasutades sõnu “voog”, “laine” ja “tulvama”, mille abil konstrueeriti põgenikke

kui paratamatut, võimsat ja potentsiaalselt ohtlikku loodusjõudu. Teine peamine alakategooria oli võrdlus loomadega, mida kasutasid kaks portreelugude autorit. Üks neist võrdlustest seostus samuti veega, täpsemalt suure hulga kaladega ning teine oli kasutuses viitamaks põgenike seas valitsevale teadmatusemale, võrreldes neid kassidega kotis. Lisaks olid temaatiliselt esindatud üks õhuteemaline ja kaks maastikuteemalist kujundlikku väljendit, mille abil kirjeldati pinnavormide vahele kadumist, ühel puhul teadlikult (*“maapaos viibija”*) ja teisel kogemata (*“sellise haridusega inimest Lõõla metsade ja väljade vahele unustada”*).

Tabel 7. Loodusega seotud kujundlikud väljendid artiklites

Alakategooria	Näited
Veemetafoorid	<i>“inimesi on tulvanud üle piiride”</i> (a6) <i>“põgenike voo jätkudes”</i> (a6) <i>“rändevoo uuesti üles löövad”</i> (a12) <i>“uus immigratsioonilaine”</i> (a24)
Loomametafoorid	<i>“nagu kassid kotis”</i> (a5) <i>“40 000 silkudena pütis tunglevat saatusekaaslast”</i> (a3)
Maastikumetafoorid	<i>“maapaos viibija”</i> (a25) <i>“sellise haridusega inimest Lõõla metsade ja väljade vahele unustada on patt”</i> (a4)
Õhumetafoorid	<i>“vajavad [...] nagu õhku”</i> (a19)

Korduvalt oli põgenike Eestisse saabumise väljendamiseks kasutatud **reisi- ja liikumisteemalisi kujundlikke väljendeid**. Üks ajakirjanik ja üks vabatahtlik tõid sisse võrdluse lõbureisiga: *“saabunud Eestisse vaba aega veetma nagu Türgi kuurordisse”* (artikkel nr 10) ja *“[see siin on] nagu üks väga pikk ja täiesti planeerimata reis”* (artikkel nr 18), säilitades seisukoha, et põgenikud ei saanud niisama puhkama ja elu nautima. Võrdlusi üldisemalt füüsilise liikumisega tõid veel üks spetsialist, üks vabatahtlik ja üks poliitik: *“võimaldab pehme maandumise”* (artikkel nr 20), *“leiutaksime nagu jalgratast, samal ajal proovides sama rattaga juba kilomeetreid maha sõita”* (artikkel nr 18) ja *“saadab lepinguta võõrtöölise otsejoones kuu peale”* (artikkel nr 16).

Keha ja välimuse teemaliste kujundlike väljendite kasutajateks olid peamiselt ajakirjanikud arvamused artiklites. Kirjeldamaks kohalike suhtumist põgenikesse kasutasid ajakirjanikud väljendeid nagu *“kas meil jätkub südant neid välja saata?”* (artikkel nr 15), *“põgenikehirmul on suured silmad”* (artikkel nr 21) ja *“ideaalse põgeniku portree joonistamine”* (artikkel nr 23). Põgenike saabumise põhjust kirjeldas veel üks ajakirjanik läbi kujundliku väljendi *“ei tulnud Ukrainast siia niisama heast peast”* (artikkel nr 10), näidates selle läbi, et põgenikud on oma kodudest lahkunud kindla ja õigustatud põhjusega. Julgeolekuekspert Kadri Paas kasutas ühes artiklis kaht keha ja välimuse teemalist kujundlikku väljendit, mille abil kirjeldada ühe inimese tähtsust Eesti mõistes: *“väike inimene”* (põgenik enda kohta, artikkel nr 16) ja *“Eestis loeb iga karvatutt ja okas”* (artikkel nr 16). Need mõlemad väljendid illustreerisid autori seisukohta, et Eestis on iga inimene tähtis, mistõttu ei sobinud tema hinnangul suhtumine, et ühest inimesest midagi ei olene.

Toiduteemalisi kujundlikke väljendeid kasutasid üks ekspert, üks vabatahtlik ja üks arvamused liider. Ekspert Kadri Paas kasutas esmastest sõjast lähtuvatest tähelepanekutest rääkides väljendit *“ühtki putru ei sööda otse pliidilt võetult”* (artikkel nr 16), vihjates, et põgeniketeema oli selleks ajaks (2022. aprilli keskpaik) juba maha rahunemas. Põgenike tänulikkusele abi osas viitas vabatahtlik väljendiga *“Keegi neist ei oota, et neile hõbekandikul lõputult asju ette kantakse”* (artikkel nr 18) ning arvamused liider Urmas Viilma võrdles Ukraina põgenikke Jeesusega kasutades väljendit *“põgeniku leiba on omal ajal maitnud”* (artikkel nr 25) eesmärgiga lohutada, et ukrainlased pole ainsad, kes on põgenikud pidanud olema.

Viimaks leidis ka **muid väljendeid, mis teistesse kategooriatesse ei sobinud** ja mida kasutasid erinevate gruppide kõneisikud. Üks neist oli piibliteemaline: *“Eestimaa [on] selleks turvaliseks Egiptuseks, kust varju otsida”* (artikkel nr 25), üks kirjeldas ilma lepinguta töötavaid põgenikke *“mustalt” töötavad ukrainlased* (artikkel nr 16), üks seda, kuidas iga eestlane peaks aitama vähemalt ühte ukrainlast *“nüüd võiks igal eestlasel olla oma ukrainlane”* (artikkel nr 12) ning ühte kasutas vabatahtlik viidates sõjas venelaste poolt vägistatud põgenikule: *“viin hommikul aborti tegema noorukese ukrainlanna, kellest viis vördjat üle käis”* (artikkel nr 18).

Artiklites kasutati põgenikest rääkides mitmeid erinevaid kujundlikke väljendeid ja metafoore, ühe peamisena olid just ennekõike poliitikute ja ajakirjanike kasutuses looduse ja veemetafoorid, mille abil väljendati peamiselt põgenike suurt hulka ja järsku liikumist. Kõige

otsemalt põgenike ja rändega seotud olid reisi- ja liikumisteemalised väljendid, millega viidati nii põgenike füüsilisele liikumisele, aga võrdluses lõbureisidega ka sellele, et nad ei ole oma kodudest vabatahtlikult lahkunud. Peamiselt ajakirjanikud kasutasid ka kehale viitavaid metafoore hirmu “suurtest silmadest” ja ka sellest, kas Eestil “jätkub südant” põgenikud kunagi välja saata. Lisaks leidis artiklites ka mõni toiduteemaline ja kategooriatesse mittedobiv väljend.

Eelnevalt selgitatu põhjal saab väita, et keelekasutus artiklites oli valdavalt neutraalse või positiivse tonaalsusega. Palju rõhutati põgenike ohvristaatust, oluliseks peeti välja tuua ka nende sugu ja vanust (soo puhul ennekõike, et tegemist on naistega; vanuse puhul ennekõike, et tegemist on laste ja noorte inimestega). Lisaks toodi positiivses võtmes välja põgenike haritus ja töökompetents, viidates neile kui kõrgharitutele ja spetsialistidele, toomata välja põhjendamatu töötust, madalat haritust ega soovimatust tööd teha. Kuigi artiklites oli kasutatud ka negatiivse varjundiga sõnu ja väljendeid, oli see enamasti eelarvamuste või mujalt kuuldu hinnangute ümber lükkamiseks ning isegi, kui mõne artikli autor nentis, et mõni põgenik ei ole heatahtlik, oli ka täpsustatud, et nende osakaal on väike. Artiklites oli kasutatud ka kujundlikke väljendeid, mille puhul oli temaatiliselt levinuim võrdlus loodusega, eelkõige erinevate veemetafoorid, mille abil viidati põgenike suurele hulgale ja vältimatule saabumisele.

5. JÄRELDUSED JA DISKUSSIOON

5.1 Järeldused

Järgnevalt esitan järeldused uurimisküsimuste kaupa. Esimene uurimisküsimus oma alaküsimustega vastab minu töö peamisele eesmärgile uurida Ukraina põgenike representatsiooni. Teisele küsimusele vastamiseks kõrvutan enda tähelepanekuid ja uurimistulemusi varasemate uurimustega põgenike kajastamisest eesti ajakirjanduses.

1. Kuidas representeeritakse Ukraina põgenikke Postimehe publitsistlikes artiklites?

Millise tonaalsusega on põgenikke puudutavad arvamused artiklites?

Analüüsitud valimi põhjal oli näha, et põgenikke puudutavad arvamused artiklites olid Postimehes valdavalt positiivse ja põgenikke toetava tonaalsusega, kuna üle pooltes artiklites rõhutati põgenike ohvriskust ning arutati selle üle, kuidas neid paremini aidata. Samas leidis ka artikleid, mille autorid olid põgenike hulga ja nende reaalse motiivide osas skeptilised. Ka põgenikke kirjeldavad nimetused ja omadussõnad olid valdavalt positiivsed ning rõhutasid põgenike ohvriskust, kuid tõid välja ka nende kõrget haritust ja valmisolekut tööturule asuda. Positiivse ja neutraalse kõrval kasutasid põgenike kirjeldamisel mõned autorid (eriti juhtkirjades, aga ka mõni arvamused artiklite autor) negatiivse varjundiga sõnu, enamasti küll ironiaga või selleks, et niisuguseid arvamusi ümber lükata. Kuigi põgenikesse suhtusid üldiselt hästi kõik artiklite kõneisikud, jäi sõjateema tõttu kõlama ikkagi nukker toon ja kaastunne põgenike vastu, veidi paistis artiklites ka viha agressorriigi vastu.

Kelle arvamused on artiklites esindatud?

Analüüsitud artiklites on avaldatud küll paljude erinevate positsioonide esindajate vaated, kuid pea poolte artiklite kõneisikud olid siiski ajakirjanikud. Lisaks ajakirjanikele avaldati ka poliitikute, eriala ekspertide, arvamused liidrite, MTÜ-de ja muude asjakohaste organisatsioonide esindajate kui ka vabatahtlike seisukohti põgenike teemal. Samas on tähelepanuväärne, et poliitikute valik oli väga ühekülgne, kuna nad kõik olid ühe erakonna liikmed. Ühekülgne saab mõnel määral selgitada juhusega: vastava ala minister juhtus olema Reformierakondlane ning sama juhuse võis olla ka Pärnu abilinnapea. Kuna poliitikute kõneisikuid oli kokku

vaid kolm, siis ei saa teadlikku ühekülgset poliitikute valikut siiski Postimehele ette heita. Ülejäänud positsioonidel oli samuti tegelikult vaid paar erinevat kõneisikut. Olulisem on hoopis see, et kuigi leidus ka mõni artikkel, milles olid ajakirjanikud põgenike isiklikest lugudest kirjutanud, oli neile enamuses artiklites viidatud üldiselt ning mitte ühegi arvamuse artikli autoriks ei olnud tegelikult põgenik ise. Seega saab väita, et sarnaselt Trebbe ja Schönhageni (2011: 424) ning Pospěch jt (2019: 8) uurimuste tulemustele, olid ka Postimehe artiklites põgenikud valdavalt esitatud pigem passiivsete ja anonüümsete olukorra osalistena.

Millistes rollides kujutatakse põgenikke?

Artiklites kujutati põgenikke paljudes rollides, kuid läbivaks oli põgeniku kui ohvri roll. Rõhku oli pandud nende läbielamistele ja raskustele, millel on Buonfino (2004: 29) käsitluses avalikkuses kaastunnet tekitav mõju. Ühtlasi nähti põgenikke peamiselt “teise” ehk “võõra” rollis ning peeti vajalikuks nende kiiret Eesti ühiskonda integreerimist. Kuigi põgenikud olid artiklites pigem representeeritud “võõrana”, mis viitab Halli jt (2018: 17) teooriaga kõrvutades sellele, et neid peetakse grupist (antud juhul Eesti ühiskonnast) välja jäänuks, ei olnud artiklites tegelikult nii karmi piiri välja toodud. “Võõra” all ei olnud enamasti mõeldud, et põgenikud on kohalikest täiesti erinevad ja seega ei tohiks gruppi kuuluda, vaid pigem paistis välja suhtumine neisse kui “külalistesse”, kellest loodetakse, et nad hakkavad gruppi kuuluma ja saavad osaks “omade” grupist.

Kuidas kirjeldatakse põgenikke?

Põgenikke kirjeldati artiklites üldiselt neutraalselt või positiivselt, kuid leidus ka artikleid, kus neid kujutati kasutades negatiivse tooniga sõnu. Peamiselt viidati põgenikele nende põgenikustaatus järgi, kohati kasutati sõna “põgenik” sünonüümina ka sõna “pagulane”, mis ei ole juriidiliselt päris õige. Samuti on peetud selle sõnaga kaasnevaks negatiivset konnotatsiooni (Pospěch jt, 2019: 13). Põgenikke kirjeldati üsna paljudes artiklites peamiselt kui naisi ja lapsi, rõhutades sellega nende haavatavust ja abi väärimist. Täiskasvanud põgenike puhul toodi veel välja kõrgharidust ja erialast kompetentsi, mille põhjalt nad Eesti tööturule sisenevad, samuti kasutati mitmes põgenike kohta käivas portreeloos põgenike positiivseid isikuomadusi rõhutavaid sõnu.

Kuid leidus ka artikleid, kus kasutati põgenike kirjeldamiseks negatiivse tooniga sõnu ning toodi välja, et põgenikud võivad olla halbade kavatsustega. Samade artiklite autorid rõhutasid

küll, et nad ei pea selliste põgenike osakaalu eriti suureks ega tähelepanuväärseks, kuid negatiivsete sõnadega väljendatud põgenikke toetavad seisukohad panevad lugejat siiski ka põgenikega kaasnevatele probleemidele mõtlema. Põgenike hulga kujutamisel kasutati kõige rohkem veemetafoore nagu “voog“, “laine” ja “tulvama” – sellised väljendid olid peamiselt poliitikute, aga ka ühe ajakirjaniku keelekasutuses. Veemetafooride kasutamine võib viidata sellele, et põgenikke nähakse kui suurt ühtset massi, mis liigub kontrollimatult ja vältimatult Eesti poole.

Milliseid teemasid põgenikke puudutavates artiklites käsitletakse?

Just nagu põgenikke kujutati paljudes erinevates rollides, käsitleti nendest rääkides ka palju erinevaid teemasid. Need teemad sai jagada kolme suuremasse gruppi:

- 1) põgenike võimalused ja takistused ühiskonnas hakkamasaamiseks;
- 2) põgenike läbielamised ja nende humaniseerimine;
- 3) riigi ja põgenike vahelised suhted.

Suurem osa avalikust arutelust Postimehe publitsistlikes artiklites oli suunatud sellele, kuidas põgenikke Eesti ühiskonda võimalikult hästi integreerida. Sellest rääkides peeti esmatähtsaks põgenikele elamisvõimaluste leidmist ning seejärel töö ja koolikohtade saamist. Ühtlasi pidas enamik kõneisikuid oluliseks, et põgenikud õpiks eesti keelt ega satuks venekeelses infovälja, kus nad võivad kokku sattuda sõda pooldavate venelastega.

Üsna palju räägiti veel põgenike vaimsest tervisest ja traumadest ning kannatustest, mida nad on pidanud üle elama, kuid nagu Buonfino (2004: 29) on kirjeldanud, siis ühiskonna esimesele reaktsioonile, kaastundele ja soovile põgenikke kaitsta, järgneb teine pool reaktsioonist, mis kujutab endast muret julgeoleku ja majanduse pärast. Artiklitest käis läbi ka ohuteema, kus arutleti võimalike majanduslike ja julgeolekuliste tagajärgede üle. Üks negatiivsema tooniga teemasid oli veel teadmatus (nii põgenike seas kui Eesti riigis) selle üle, mis tulevikus saama hakkab. Keegi ei tea, millal sõda lõppeb, kas ja millal ukrainlased tagasi lähevad või kuidas nad eesti keele selgeks saavad.

2. Millised sarnasused ja erinevused on Ukraina põgenike meediarepresentatsioonil Postimehe arvamuskirjanduses võrreldes põgenike ja immigrantide varasema representatsiooniga Eesti meedias?

Ukraina 2022. aasta põgenike representatsioon Postimehe publitsistlikes artiklites kätkes endas mõningaid sarnasusi varasemate põgenikekriiside (näiteks Lähis-Ida päritolu põgenike) representatsiooniga Eesti meedias. Näiteks oli sarnane, et artiklites käsitleti põgenikke peamiselt passiivse ja anonüümse “teise” grupi esindajatena (Pospěch jt, 2019: 6-8, Kukk, 2016: 40, Lust, 2015: 89; Valk, 2015: 77). Ükski artikkel ei olnud kirjutatud põgeniku enda poolt, kuid samas oli viiendik minu analüüsitud artiklitest siiski portreelood, milles oli põgenikele ka nime ja näoga sõna antud. Ühtlasi oli sarnane Postimehe 2015. aasta arvamuskirjandusega (Kuslap, 2016: 69, 74), et artiklites leidis hirmudiskursus, milles ühest küljest loodi hirmu, tuues välja näiteks võimalikke halbade kavatsustega põgeniketüüpe, kuid milles teisest küljest seda hirmu vaigistati, kirjutades, et selliste põgenike osakaal on tegelikult väike. Sarnaselt Kuslapi (2016: 69, 74) leidudele 2015. aastast, kasutati ka 2022. aastal Postimehes isegi hirmu vaigistamiseks negatiivse tooniga keelt. Hirmudiskursuse loomisele aitas Ukraina põgenike puhul sarnaselt varasemale ka kaasa mõningane veemetafooride kasutamine. Hirmudiskursust paistis minu uurimusest aga vähem kui varasematest, mistõttu võib järeldada, et avalikkuse ja kõneisikute suhtumine põgenikesse on seekord positiivsem ja toetavam.

Samuti on muutunud see, et 2022. aasta Ukraina põgenike konstrueeriti erinevalt varasemast (Kuslap, 2016: 70, 74; Valk, 2015: 78) peamiselt kui palju läbi elanud inimohvreid. Muutunud on ka põgenike kui “võõraste” konstrueerimine – neid kujutati vähem kui “hirmsat” võõrast ja rohkem kui “külalist”, keda loodetakse peagi ühiskonda integreerida. Varasemast vähem pandi Ukraina põgenikest rääkides rõhku nende tajutavale mõjule riigile ning tähtsamaks peeti inimlikku aspekti, sest arutati palju nende vaimse tervise ja neile pakutava abi mugavuse, piisavuse ja kättesaadavuse üle. Samuti puudusid 2022. aasta artiklites etteheited Eesti inimestele põgenikevastasuse ja ksenofoobia üle – rohkem esines hoopis vabatahtlike kiitmist ning diskussiooni selle üle kuidas põgenikud sarnanevad paljude eestlaste esivanematega, kes sõdade ajal on välismaal paguluses pidanud elama.

5.2 Diskussioon

Minu bakalaureusetöö järeldest nähtub, et Ukraina sõjapõgenikke kajastati Postimehe publitsistlikes artiklites 2022. aastal valdavalt positiivselt ja toetavalt, mis on varasema põgenike meediarepresentatsiooni puhul olnud Eestis pigem veidi ebatavaline. Positiivsema tooniga kajastuse kõrval oli samas säilinud mitmed jooned ka varasemast põgenike kajastamisest, neist üks peamisi see, et põgenikke kujutatakse teise, võõra ja kaugel grupina, kes ise eriti sõna ei saa. Eriti paistis see välja kõneisikute valikust, kus põgenikest oli tehtud küll portreelugusid, kus nende tsitaate esitati, aga kus ühegi arvamuse artiklikas põgenik ise ei olnud. Kui ühest küljest viitavad käesolev töö ja teised Ukraina põgenike teemalised uurimused (McCann jt, 2023; Reilly ja Flynn, 2022) sellele, et põgenike kajastus on muutunud põgenike suhtes positiivsemaks, siis ehk on muutumas ka see, kellele sõna antakse ning kuivõrd kujutatakse põgenikke ohuna.

Kuna erinevatel väljaannetel on ka mõnevõrra erinev poliitiline kallutatus, on võimalik, et näiteks Ekspress Grupi väljaandeid uurides jõuaks teistsuguste tulemusteni. Kuigi Ukraina põgenike representatsiooni osas paistis Postimees suhteliselt positiivne, läheb see vastuollu nende tavapärase konservatiivse vaatepunktiga. Seetõttu oli huvitav märgata ka seda, et poliitikud, kes sõna said, polnud konservatiivsetest erakondadest. Mõningane lahknevus toimetuse ja teiste kõneisikute-autorite arvamuste vahel paistis välja, kui võrrelda juhtkirju teiste artiklitega. Juhtkirjades oli rohkem rõhku teadmatusel ja kõhklustel kui teistes artiklites ning hirmutavate mõjude üle arutleti nendes teistest rohkem, mis viitab toimetuse enda säilinud konservatiivsemale vaatele.

Tehtud töö põhjal ei saa ma kindlalt väita, *miks* Ukraina põgenike meediakajastus Postimehes on varasemate “pagulaskriisidega” võrreldes positiivsem olnud. Sellegipoolest võib tõenäoliste põhjustena tuua välja paar erinevat punkti: esiteks on Ukraina Eestile nii kultuuriliselt kui ka ajalooliselt sarnasem kui seda on olnud põgenike kodumaad varasemalt. Teiseks oluliseks põhjuseks võiks olla ühine vaenlane – Venemaa on sõda ja okupeerimist ähvardanud ka Eesti vastu ning me jagame agressorriigiga samuti ühte piiri, mistõttu esineb ka seisukohta, et Ukraina võitleb, et Eesti ei peaks võitlema. Kolmandaks põhjuseks võib olla teadmine, et Eestisse tulijad on eelkõige naised ja lapsed, ehk inimesed, kes on sõjas kõige haavatavamad ning kes on siia tulnud, et Ukrainasse jäävad mehed saaksid paremini enda riigi eest võidelda.

Kuigi väljaannete arvamuskülgedel on mitmekülgne arvamuste ja kõneisikute esindatus pigem hea, tekib küsimus, kas toimetustes peaks olema kokkulepped selle kohta, kuidas põgenikele viidata. Leian, et mingisugused juhtnöörid võiksid ajakirjanikel tõesti olla, eriti praeguste Ukraina põgenike puhul, kelle pagulasteks nimetamine on eksitav. Lisaks võiks võtta arvesse sõna *pagulane* tooni, mida võidakse ühiskonnas seostada negatiivsete tähendustega.

5.3 Meetodi kriitika

Tulenevalt bakalaureusetöö tulemusest arvan, et uurimismeetodina kasutatud kombineeritud meetod sobis uurimaks Ukraina sõjapõgenike representatsiooni Postimehes 2022. aastal. Püstitatud uurimisküsimustele sain enda hinnangul piisavalt põhjalikud vastused. Kvantitatiivne sisuanalüüs võimaldas mul ka suhteliselt väikese valimi pealt teha artiklite kohta mõningasi üldistusi ning kvalitatiivne sisuanalüüs võimaldas mul uurida täpsemaid teemasid, nende käsitlust ja põgenike kujutamist.

Oluline on mainida, et paratamatult võis analüüsimisel olla roll minu isiklikel subjektiivsetel seisukohtadel – isegi, kui püüdsin artikleid analüüsides jääda võimalikult objektiivseks ja olla valvas, et minu seisukohad ei mõjutaks kodeerimist ega tulemusi. Kuna artiklid olid üksteisest erinevad, oli neid ka keeruline täiesti võrdsetel alustel võrrelda. Lisaks on võimalik, et valimist jäi tõesti välja mõni iseenesest sellesse sobinud artikkel. Peale retsensendi esimest tagasiside saamist Postimehe otsingumootorist mitmendat korda üle kontrollides leidsin kaks sellist välja jäänud artiklit, mille lisasin valimisse ja analüüsi hiljem juurde, mistõttu leian, et see tõenäosus ei ole suur.

Kuna selle bakalaureusetöö väikese valimi pealt ei saa teha üldistusi kogu eesti ajakirjanduse kohta, siis oleks kindlasti huvitav uurida ka artikleid teistes väljaannetes nagu näiteks Delfi ja Õhtuleht ja analüüsida seeläbi suuremat valimit. Samuti saaks uurida, kuidas kajastatakse Ukraina sõjapõgenikke alternatiivmeedia väljaannetes nagu Telegram, Objektiiv ja Uued Uudised. Minu töö valim koosnes publitsistlikest artiklitest, kuid analüüsida oleks võimalik ka uudisartikleid.

KOKKUVÕTE

Selle bakalaureusetöö “Ukraina sõjapõgenike representatsioon Postimehes 2022. aastal” eesmärk oli uurida ja analüüsida Ukraina sõjapõgenike meediarepresentatsiooni Eesti ühe loetuma ajalehe publitsistlikes artiklites, et saada teada, kuidas kujutatakse põgenikke, kes on Eestisse tulnud Ukrainas 2022. alanud sõja tõttu. See teema on oluline, sest Ukraina põgenikest on saanud Eestis suur ühiskonnagrupp, keda representeerib paljude jaoks Eestis just massimeedia. Representatsiooni uurimiseks analüüsisin 25 publitsistlikku artiklit (arvamusartiklid, juhtkirjad, intervjuud ja portreelood) ning nendes esinevaid kõneisikuid, põgenikele omistatud rolle, peamisi teemasid ning põgenikke kirjeldavat keelekasutust. Lisaks kõrvutasin oma analüüsi tulemusi varasemate uuringutega põgenike käsitlemisest Eesti meedias.

Põgenike konstrueerimist meedias on analüüsitud varemgi ning nendest varasematest teoreetilistest käsitlustest on kõlama jäänud immigrantide ja põgenike ohuna kujutamine – Buonfino (2004: 28, 38) on peamiste diskursustena toonud välja ohu majandusele ja ohu julgeolekule, mida massimeedia kajastus ühiskonnas ning seeläbi ka poliitikas veel võimendab. Hirnu võimendamisele ja ohtudega seotud diskursustele annab võimu juurde veel see, et põgenikele ja immigrantidele ei anta massimeedias eriti palju sõna ning nende representatsioonid konstrueeritakse nende eest, käsitledes neid pigem passiivses ja anonüümses rollis (Lust, 2015: 89; Trebbe ja Schönhagen, 2011: 424; Valk, 2015: 77). Minu töö põhiliseks teoreetiliseks lähtekohaks oli massimeedia avaliku arvamuse ja kõneaine kujundamise võim ning representatsiooniteooria just eelkõige “oma” ja “võõra” grupi konstrueerimise vaatest. Artiklite analüüsimiseks kasutasin kvantitatiivse ja kvalitatiivse sisuanalüüsi kombineeritud meetodit koos diskursusanalüüsi elementidega.

Eestisse tulnud Ukraina sõjapõgenikke kujutati Postimehe artiklites peamiselt passiivses rollis ja nii ohvrite kui abivajajatena, keda tahetakse aidata ja Eesti ühiskonda integreerida. Põgenikke konstrueeriti kui “võõraid”, kuid toodi samas välja kultuurilisi ja ajaloolisi sarnasusi eestlastega, mis viitab sellele, et neid ei nähtud mitte täiesti võõrastena, vaid pigem “külalistena”, kes võivad siia jääda vajadusel ka pikemaks ajaks, eeldusel, et nad eesti keele selgeks saavad ja ühiskonda lõimuvad. Peamiselt avaldasid oma arvamust ajakirjanikud, kuid sõna said ka poliitikud (tähelepanuväärsel moel kõik Reformierakonnast), eriala eksperdid,

vabatahtlikud, MTÜ-de ja muude organisatsioonide esindajad ning arvamuslimidrid. Kuigi mõned kõneisikud kujutasid põgenikke kui võimalikku ohtu majandusele, kultuurile ja riigi julgeolekule, jäid ka nende artiklitest peamiselt kõlama põgenikke toetavad seisukohad. Artiklites pandi rõhku sellele, et saabunud põgenikud on valdavalt kõrgelt haritud naised ja nende lapsed ning nende kirjeldamiseks kasutati peamiselt neutraalset ja positiivset sõnavara. Küll aga oli keelekasutuse juures tähelepanuväärne esiteks sõnade “põgenik” ja “pagulane” kohatine sünonüümne kasutus hoolimata sellest, et sõna “pagulane” on 2015. aasta Süüria ja Lähis-Ida põgenikekriisi järel omandanud Eestis negatiivse konnotatsiooni ning Ukrainast saabunud ei ole enamasti pagulasstaatust taotlenud.

Võrreldes 2015. aasta paiku toimunud põgenikekriisi kajastusega Eesti ajakirjanduses oli 2022. aasta Ukraina põgenike kajastuses Postimehes märgata nii sarnasusi kui erinevusi. Peamine sarnasus oli põgenike kui passiivse “teise” kujutamise, kuid sarnaselt varasemale esines ka hirmudiskursuse loomist, kus hirmu nii tekitati kui ka üritati vaigistada. Küll aga paistis hirmudiskursust 2022. aasta kajastuses vähem kui varem, mis näitab, et avalikkuse ja kõneisikute suhtumine põgenikesse on praeguse olukorra puhul positiivsem hoolimata tunduvalt suuremast saabunute arvust. Samuti on muutunud see, et põgenikke kujutati nüüd peamiselt ohvrina, ja vähem selle kaudu, milline on ta mõju ühiskonnale ja riigile. Peamine arutelu käis 2022. aastal selle ümber, kuidas Ukraina põgenikke toetada. Nendest tähelepanekutest saab järeldada, et Postimehe arvamused artiklite sisu on muutunud Ukraina põgenike suunas empaatilisemaks ning poolehoidvamaks.

SUMMARY

Media Representation of Ukrainian Refugees in the Estonian Daily Postimees in 2022

The aim of this bachelor's thesis titled "Media Representation of Ukrainian Refugees in the Estonian Daily Postimees in 2022" was to examine and analyze the media representation of Ukrainian war refugees in the articles of one of Estonia's most read and conservative leaning daily newspapers. The purpose of my research was to understand how the refugees who came to Estonia due to the war that started in Ukraine in 2022 were depicted. This topic is important because Ukrainian refugees have become a significant social group in Estonia, and for many, their representation is shaped by the mass media. To investigate the representation, I analyzed 25 opinion articles, editorials, interviews, and portrait stories, focusing on the spokespersons involved, roles attributed to refugees, main themes, and the language used to describe them. Additionally, I compared my analysis results with previous studies on the portrayal of refugees in the Estonian media.

The construction of refugees in the media has been previously analyzed, and from those earlier theoretical approaches, the portrayal of immigrants and refugees as a threat has resonated. Buonfino (2004: 28, 38) has highlighted the main discourses as economic threat and security threat, which are further amplified by media coverage in society and subsequently in politics. The amplification of fear and discourses related to threats is strengthened by the fact that refugees and immigrants are not given much voice in the mass media, and their representations are constructed on their behalf, often portraying them in passive and anonymous roles (Lust, 2015: 89; Trebbe and Schönhagen, 2011: 424; Valk, 2015: 77). The main theoretical framework of my research was the power of mass media in shaping public opinion and discourse, as well as representation theory, particularly in terms of constructing the "us" and "them" groups. The articles were analyzed by employing a combined method of quantitative and qualitative content analysis, incorporating elements of discourse analysis.

In the articles of Postimees, Ukrainian war refugees who had arrived in Estonia were mainly depicted in a passive role as victims and individuals in need of assistance and integration into Estonian society. The refugees were constructed as "other", but cultural and historical similarities with Estonians were also emphasized, indicating that they were not seen as entirely

strangers but rather as “guests”, who could potentially stay longer if they learned the Estonian language and integrated into society. The opinions expressed primarily came from journalists, but politicians (notably all from the Reform Party), experts in the field, volunteers, representatives of NGOs and other organizations, as well as opinion leaders, were also given a voice. While some spokespersons portrayed refugees as a potential threat to the economy, culture, and national security, the articles predominantly conveyed supportive views towards refugees. The emphasis was placed on the fact that the arriving refugees were predominantly highly educated women and their children, and they were described using mainly neutral and positive language. However, it is noteworthy that there was occasional synonymous use of the terms “põgenik” and “pagulane”, despite the latter term acquiring a negative connotation in Estonia after the 2015 Syrian and Middle East refugee crisis, and most of those arriving from Ukraine have not sought refugee status (*pagulasstaat*).

Comparing the coverage of the 2022 Ukrainian refugee crisis in Postimees to the coverage of the refugee crisis around 2015, there were both similarities and differences. The main similarity was the depiction of refugees as passive “others”, but similarly to the previous crisis, there was also the creation of a discourse of fear, where fear was both generated and attempted to be alleviated. However, the discourse of fear was less prominent in the 2022 coverage, indicating that the public and spokespersons had a more positive attitude towards refugees in the current situation, despite a significantly higher number of arrivals. Additionally, the portrayal of refugees now focused primarily on their victimhood rather than their impact on society and the state. The main focus of the discussion in 2022 was on how to support Ukrainian refugees. These observations suggest that the content of opinion pieces in Postimees has become more empathetic and supportive towards Ukrainian refugees.

KASUTATUD KIRJANDUS

Anniste, K. ja Espenberg, K. (2022). *Ukraina sõjapõgenikud Eestis. Teemapaber nr 1: Sissejuhatus. Metoodika. Sõjapõgenike profiil*. Tartu Ülikool, Poliitikauuringute keskus Praxis.

Berger, P. L. ja Luckmann, T. (2018). *Teadmuse sotsiaalne ülesehitus*. Tartu: Ilmamaa.

Buonfino, A. (2004). Between Unity and Plurality: The Politicization and Securitization of the Discourse of Immigration in Europe. *New Political Science*, 26(1), 23-49.

Cooke, K. ja White, A. (2015). Introduction: Moving Stories. A. White (toim), *Moving Stories: International Review of How Media Cover Migration* (lk 5-9). London: Ethical Journalism Network.

Cottle, S. (2000). *Ethnic Minorities and the Media: Changing Cultural Boundaries*. Philadelphia, PA: Open University Press.

Eesti Pagulasabi. (i.a. a). *Kes on pagulane?* Kasutatud 19.12.2022, <https://www.pagulasabi.ee/tule-vabatahtlikuks>

Eesti Pagulasabi. (i.a. b). *Pagulased Eestis*. Kasutatud 01.01.2023, <https://www.pagulasabi.ee/pagulased-eestis>

EJO. (2015). Research: How European Newspapers Reported The Migration Crisis. *European Journalism Observatory*, 9. november. Kasutatud 08.01.2023, <https://en.ejo.ch/research/research-how-europes-newspapers-reported-the-migration-crisis>

Georgiou, M ja Zaborowski, R. (2017). *Media coverage of the “refugee crisis”: A cross-European perspective*. (Raport nr DG1(2017)03). Euroopa Nõukogu. <https://edoc.coe.int/en/refugees/7367-media-coverage-of-the-refugee-crisis-a-cross-european-perspective.html#>

Hall, S., Evans, J. ja Nixon, S. (2018). *Representatsioon: kultuurilised representatsioonid ja tähistamispraktikad*. Tallinn: Eesti Kunstiakadeemia Kirjastus.

Hemmelmann, P. ja Wegner, S. (2017). Refugees in the media discourse: Patterns of coverage in German media. *Televizion*, 30, 4-7.

Jelínková, M. (2019). A Refugee Crisis Without Refugees: Policy and media discourse on refugees in the Czech Republic and its implications. *Central European Journal of Public Policy*, 13(1), 33-45. doi:10.2478/cejpp-2019-0003

Kalmus, V., Masso, A. ja Linno, M. (2015). *Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas: Kvalitatiivne sisuanalüüs*. Kasutatud 08.01.2023, <https://sisu.ut.ee/samm/kvalitatiivne-sisuanalyys>

Kalmus, V. (2015). *Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas: Standardiseeritud kontentanalüüs*. Kasutatud 09.01.2023, <https://sisu.ut.ee/samm/kontentanalyys>

Kukk, M. (2016). *Pagulased Eesti meedias: korpuspõhine lähenemine*. Magistritöö. Tartu Ülikool, üldkeeleteaduse osakond.

Kuslap, M. (2016). *Pagulasdiskursus Postimehe arvamuskogudes aastal 2015*. Magistritöö. Tartu Ülikool, eesti keele osakond.

Lust, M. (2015). *Immigratsiooni meediarepresentatsioon Postimehe ja Õhtulehe online väljaannetes 2008. ja 2014. aastal*. Magistritöö. Tartu Ülikool, sotsioloogia õppekava.

McCann, K., Sienkiewicz, M. ja Zard, M. (2023). *The role of media narratives in shaping public opinion toward refugees: A comparative analysis*. Migration Research Series, 72. Genf: International Organization for Migration (IOM).

McQuail, D. (2003). *McQuaili massikommunikatsiooni teooria*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

Politsei- ja Piirivalveamet. (i.a. a). *Ajutine kaitse Ukraina kodanikele ja nende pereliikmetele*. Kasutatud 02.01.2023, <https://www.politsei.ee/et/juhend/info-seoses-ukraina-sojaga/ajutine-kaitse-ukraina-kodanikele-ja-nende-pereliikmetele>

Politsei- ja Piirivalveamet. (2023). *Ajutise ja rahvusvahelise kaitse taotlejate arv*. Kasutatud 06.01.2023, <https://www.politsei.ee/et/ajutise-ja-rahvusvahelise-kaitse-taotlejate-arv>

Politsei- ja Piirivalveamet. (i.a. b). *Ukraina sõjapõgenike Eestis olemise võimalused*. Kasutatud 02.01.2023, <https://www.politsei.ee/et/juhend/info-seoses-ukraina-sojaga/ukraina-sojapogenike-eestis-olemise-voimalused>

Pospěch, P., Jurečková, A., Chalupková, P., Tokošová, E., Hacek, J., Ivanič, P., Kaal, E. ja Renser, B. (2019). *RAPORT: Rändetemaatilised meediakajastused Tšehhis, Eestis ja Slovakkias*. MTÜ Mondo. https://mondo.org.ee/wp-content/uploads/2020/04/raport_meediakajastused-Tsh-Slov-EE.pdf

Ramsay, G. (2022). A quarter of Ukrainians have fled their homes. Here's where they've gone. *CNN*, 21. märts. Kasutatud 05.01.2023, <https://edition.cnn.com/2022/03/21/europe/ukraine-russia-conflict-10-million-refugees-intl/index.html>

Reilly, R. ja Flynn, M. (2022). *THE UKRAINE CRISIS Double Standards: Has Europe's Response to Refugees Changed?* Global Detention Project. Kasutatud 02.01.2023, <https://www.globaldetentionproject.org/the-ukraine-crisis-double-standards-has-europes-response-to-refugees-changed>

Sotsiaalkindlustusameti kodulehekülg. (2023). *Sotsiaalkindlustusametis kogutud ja töödeldud statistika ning aruanded*. Kasutatud 09.01.2023, <https://www.sotsiaalkindlustusamet.ee/et/asutus-kontaktid/statistika-ja-aruandlus#ua-stat>

Trebbe, J. ja Schönhagen, P. (2011). Ethnic Minorities in the Mass Media: How Migrants Perceive Their Representation in Swiss Public Television. *Journal of International Migration and Integration / Revue de l'integration et de la migration internationale*, 12, 411-428. doi:[10.1007/s12134-011-0175-7](https://doi.org/10.1007/s12134-011-0175-7)

Valk, M. (2015). *Immigratsioon meedia kõneainena aastatel 2003-2005 ja 2012-2014*.
Magistritöö. Tartu Ülikool, Ajakirjanduse õppekava.

Van Dijk, T. A. (1995). *The Mass Media Today: Discourses of Domination or Diversity?*
Javnost - The Public, 2(2), 27-45. doi:10.1080/13183222.1995.11008592

Välismaalasele rahvusvahelise kaitse andmise seadus (06.08.2022). *Riigi Teataja I*. Kasutatud
18.12.2022, <https://www.riigiteataja.ee/akt/VRKS>

Zawadzka-Palucktau, N. (2023). Ukrainian refugees in Polish press. *Discourse &*
Communication, 17(1), 96-111. doi:[10.1177/17504813221111636](https://doi.org/10.1177/17504813221111636)

Lisad

Lisa 1. Analüüsitud artiklid

A artikli number	B link	C pealkiri	D kuupäev	F autori nimi
1	https://tervis.postimees.ee/7463756/ingi-mihkelsoo-eriliselt-haavatavas-seisus-pagulaslapsed-on-kiusajatele-kerge-saak	Ingi Mihkelsoo: eriliselt haavatavas seisus pagulaslapsed on kiusajatele kerge saak	26.2.2022	Ingi Mihkelsoo
2	https://virumaateataja.postimees.ee/7468444/ave-sats-lastel-ja-noortel-on-vaja-ennast-voimalikult-mugavalt-tunda-ja-kiiresti-tavaparaste-tegevuste-juurde-naasta	Ave Sats: “Lastel ja noortel on vaja ennast võimalikult mugavalt tunda ja kiiresti tavapärase tegevuste juurde naasta”	4.3.2022	Eva Samolberg-Palmi, Veiki Ojaperv
3	https://jarvateataja.postimees.ee/7472911/pogenik-kahtlustab-et-provokaatorid-ohutavad-piiril-segadust	Pögenik kahtlustab, et provokaatorid ohutavad piiril segadust	10.3.2022	Urmas Glase
4	https://jarvateataja.postimees.ee/7474850/pogeniku-na-saabunud-naine-laheb-kaasmaalastele-appi	Pögenikuna saabunud naine läheb kaasmaalastele appi	12.3.2022	Urmas Glase
5	https://lounapostimees.postimees.ee/7475905/pogenikud-naasevad-rahulikku-ellu-sammhaaval	Pögenikud naasevad rahulikku ellu sammhaaval	14.3.2022	Arved Breidaks
6	https://parnu.postimees.ee/7478718/annely-akkermann-pogenike-vastuvotmisest-kujunevad-selle-aasta-talgud-ja-laulupidu	ANNELY AKKERMANN } Pögenike vastuvõtmisest kujunevad selle aasta talgud ja laulupidu	17.3.2022	Annely Akkermann
7	https://jarvateataja.postimees.ee/7478306/mida-me-saame-teha	Mida me saame teha?	17.3.2022	Marie Runnel
8	https://lounapostimees.postimees.ee/7481416/soda-	Sõda tegi noorest naisest juba teist korda pögeniku	21.3.2022	Arved Breidaks

	tegi-noorest-naisest-jubateist-korda-pogeniku			
9	https://arvamus.postimees.ee/7483218/juhtkiri-pagulased-eesti-oppekeelegra-koolidesse	JUHTKIRI) Pagulased eesti õppekeelegra koolidesse!	22.3.2022	Postimees
10	https://elu24.postimees.ee/7484963/elu25-juku-kalle-raid-lugu-mihhail-kolvarti-tagakiusatud-vene-lastest	ELU25) Juku-Kalle Raid: lugu Mihhail Kõlvarti tagakiusatud (vene)lastest	24.3.2022	Juku-Kalle Raid
11	https://arvamus.postimees.ee/7485013/arvamus-ignar-fjuk-kurjusest-selle-mootmatusest	ARVAMUS) Ignar Fjuk: kurjusest, selle mõõtmatuses	25.3.2022	Ignar Fjuk
12	https://parnu.postimees.ee/7489031/minister-riisalo-meil-pole-seadusest-tulenevaid-hoobi-et-takistada-pogenike-saabumist	Minister Riisalo: Meil pole seadusest tulenevaid hoobi, et takistada põgenike saabumist	30.3.2022	Merle Rallmann
13	https://naine.postimees.ee/7491512/vohivooraste-vastu-olnud-vanaema-avas-pogenikele-omapelgulinna-kodu-ja-sudame	Võhivõõraste vastu olnud vanaema avas põgenikele oma Pelgulinna kodu ja südame	2.4.2022	Triin Palmipuu
14	https://arvamus.postimees.ee/7491952/arvamus-katlin-konstabel-ukraina-pogenike-trauma	ARVAMUS) Kätlin Konstabel: Ukraina põgenike trauma	4.4.2022	Kätlin Konstabel
15	https://lounapostimees.postimees.ee/7492018/arved-breidaks-anname-pogenikele-voimaluse-jaada	Arved Breidaks: anname põgenikele võimaluse jääda	4.4.2022	Arved Breidaks
16	https://arvamus.postimees.ee/7502265/kadri-paas-ainult-arst-jurist-keevitaja-tuupi-tugiisik-saab-ukrainlast-aidata	KADRI PAAS) Ainult arst-jurist-keevitaja tüüpi tugiisik saab ukrainlast aidata	17.4.2022	Kadri Paas
17	https://tartu.postimees.ee/7505965/erkki-bahovski	Erkki Bahovski: kas kõik põgenikud on ilusad ja head?	22.4.2022	Erkki Bahovski

	kas-koik-pogenikud-on-ilusad-ja-head			
18	https://tarbija.postimees.ee/7519365/vabatahtlik-ukrainlaste-abistamisest-igal-ohtul-nutan-natuke	Vabatahtlik ukrainlaste abistamisest: igal õhtul nutan natuke	10.5.2022	Adele Johanson
19	https://arvamus.postimees.ee/7520419/katlin-konstabel-ukrainlased-vajavad-meie-e-riiki-nagu-ohku	KÄTLIN KONSTABEL) Ukrainlased vajavad meie e-riiki nagu õhku	11.5.2022	Kätlin Konstabel
20	https://parnu.postimees.ee/7554315/riido-villup-uus-toetus-aitab-nii-pogenikke-kui-kinnisvaraomanikke	RIIDO VILLUP) Uus toetus aitab nii põgenikke kui kinnisvaraomanikke	30.6.2022	Riido Villup
21	https://arvamus.postimees.ee/7563836/erkki-bahovski-pogenikehirmul-on-suured-silmad	ERKKI BAHOVSKI) Põgenikehirmul on suured silmad	13.7.2022	Erkki Bahovski
22	https://pohjarannik.postimees.ee/7563376/kadri-paas-kuidas-saavutada-kestvat-koosmeelt	KADRI PAAS) Kuidas saavutada kestvat koosmeelt?	14.7.2022	Kadri Paas
23	https://parnu.postimees.ee/7576431/kolumn-ideaalne-pogenik	KOLUMN) Ideaalne põgenik	2.8.2022	Siiri Erala
24	https://arvamus.postimees.ee/7640071/juhtkiri-me-teame-ukraina-pagulastest-vahe	JUHTKIRI) Me teame Ukraina pagulastest väga vähe	2.11.2022	Postimees
25	https://arvamus.postimees.ee/7677633/urmas-viilma-inglid-ja-pogenikud-joululauas	URMAS VIILMA) Inglise ja põgenikud jõululauas	25.12.2022	Urmas Viilma

Lisa 2. Kodeerimisjuhend

Üldtunnused:

A) Artikli number

B) Artikli link

C) Pealkiri

D) Kuupäev

E) Žanr:

1 arvamislugu

2 juhtkiri

3 portreelugu

4 intervjuu

F) Autori nimi

G) Artikli kõneisik ehk autori või intervjueeritava positsioon

1 põgenik

2 ajakirjanik

3 poliitik

4 ekspert

5 arvamusliider

6 MTÜ või muu asjakohase organisatsiooni esindaja

7 vabatahtlik

Artikli sisu:

H) Terminoloogia

1 põgenik

2 pagulane

3 segiläbi põgenik ja pagulane

I) Põgenike kujutamise viis

1 põgenikule on artiklis sõna antud, nime ja näoga

2 põgenikud on artiklis passiivses rollis

J) Hoiak põgenike suhtes

1 pooldav, positiivne

2 neutraalne

3 kriitiline, negatiivne

4 esitatud nii positiivseid kui ka negatiivseid argumente

K) Põgenikele antud rollid

1 põgenik kui ohver

2 põgenik kui kasusaaja

3 põgenik kui võõras

4 põgenik kui "oma"

5 põgenik kui oht majandusele

6 põgenik kui majandusele kasulik

7 põgenik kui oht sisejulgeolekule

8 põgenik kui oht rahvusele, kultuurile ja keelele

9 põgenik kui kultuuri rikastaja

10 põgenik kui konkurent tööturul

11 põgenik kui tööturu rikastaja

12 põgenik kui koorem

13 muu

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Karita Jaroševitš,

(autori nimi)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose *Ukraina sõjapõgenike meediarepresentatsioon Postimehe arvamusartiklites 2022. aastal*,

(lõputöö pealkiri)

mille juhendaja on Külliki Seppel,

(juhendaja nimi)

reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 4.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Karita Jaroševitš

23.05.2023